

Rokopis učitelja Bertalana
Koczuvana iz leta 1879/80
*Domovina, ország (držáva),
pravice i dŕžnosti purgarov. 187⁹/80.*
Koczuván Bertalan, učitelj.

MARKO JESENŠEK

*Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Novi trg 3,
SI 1000 Ljubljana; Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru,
Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, marko@jesensek.si*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.16.2.36-65.2023>

————— 1.01 Izvirni znanstveni članek – 1.01 Original Scientific Article —————

V razpravi predstavljam rokopis *Domovina, ország (držáva), pravice i dŕžnosti purgarov*. Ižakovski učitelj Bertalan Koczuván (Jernej Kocuvan) ga je začel pisati v šolskem letu 1879/80. Učbenik s področja domoznanstva (o domovini in dolžnostih državljanov) je bil namenjen za poučevanje otrok v vaški/bogojinski šoli, vendar je ostal nedokončano delo – obsega šestindvajset strani lepopisa, jezikovno je nadnarečen in poskuša slediti normi in predpisu novoslovenščine, pisava pa je slovenica z zelo redkimi zapisi sičnikov in šumevcov v ogrici.

The article discusses the manuscript *Domovina, ország (držáva), práva i dŕžnosti purgarov (Homeland, State, Rights and Duties of Citizens)*. Bertalan Koczuván (Kocuvan), a schoolteacher from Ižakovci, began writing it in 1879/80. This local studies textbook (focusing on local studies and citizens' duties) was intended for teaching children in the local school. Unfortunately, it remains unfinished. The manuscript consists of twenty-six calligraphy pages, and is linguistically a supra-dialect as it attempts to follow the norms of uniform literary Slovene (i.e. *novoslovenski knjižni jezik*). The script is slovenica (Slovene alphabet), with a few spellings of sibilants (*c, z, s; č, ž, š*) in ogrica (Hungarian alphabet).

Ključne besede: prekmurski jezik, novoslovenščina, slovenski jezik, rokopis, učbenik, domoznanstvo, Bertalan Koczuván (Jernej Kocuvan)

Key words: Prekmurje language, uniform literary Slovene, Slovene standard language, manuscript, textbook, local studies, Bertalan Koczuván (Jernej Kocuvan)

Uvod¹

Ižakovski učitelj Bertalan (Jernej) Kocuvan (*16. 8. 1828, †25. 10. 1889) je avtor nedokončanega rokopisa *Domovina, ország (držáva), pravice i dúžnosti purgarov*.² Rodil se je leta 1828 pri Sv. Juriju ob Ščavnici (Biserjane 11) kot zadnji, enajsti otrok v družini Valentina Kocuvana (rojen na Jamni, kasneje pa je živel v Biserjanah 11) in Marije Hanželj/Anželj (por. Kocuvan).³ Leta 1854 je bil pomožni učitelj v Ljutomeru (Slekovec 1898: 105) med letoma 1855 in 1889 pa učitelj v Ižakovcih. Tam se je 7. 2. 1857 poročil⁴ s Karolino Hopko (Hosko?). Po podatkih iz poročne matične knjige v Beltincih je živel na naslovu Ižakovci, hišna številka pa ni navedena (njegovo stanovanje v šolski zgradbi takrat ni imelo hišne številke). V zakonu se jima je rodilo sedem otrok,⁵ prvorojenec že mesec dni po poroki. Kocuvan je začel učiteljsko pot v Ljutomeru leta 1854 kot podučitelj pri tamkajšnjem učitelju (1848 do 1891) Gabrielu Francu Postružniku (roj. 1. 6 1825 v Ljutomeru), ki je bil sin jurjevškega rojaka in ljutomerskega učitelja (med letoma 1817 in 1848) Janeza Postružnika (*1787, †1847), ta pa je bil sin jurjevškega učitelja Valentina Postružnika (žena Lucija, roj. Vaupotič). Narodnozavedni beltinški župnik Marko Žižek je mladega ljutomerskega podučitelja Jerneja Kocuvana prepoznal za domoljuba in ga je povabil za učitelja na leta 1855 ustanovljeno enorazrednico v Ižakovce. »Jurjevška povezava« je zagotavljala strokovno usposobljenost in zavedno slovensko usmerjenost mladega učitelja, ki je bil takrat najprimernejši uresničevalec Žižkove ideje o zblizevanju in združitvi Slovencev na levi in desni strani Mure. Kocuvan pa si je pod vplivom beltinškega župnika Marka Žižka prizadeval za slovenski učni jezik v ižakovski šoli in beltinški županiji, tj. v okraju (in Prekmurju nasploh), ki je bil jezikovno večinsko slovenski. V ižakovski šoli je poučeval v novoslovenščini, uvedel je enotni slovenski črkopis slovenico in si prizadeval za

¹ Razprava je nastala v okviru Programske skupine P6-0156 *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, ki jo vodi prof. dr. Marko Jesenšek in jo je financirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Na rokopis iz zapuščine Janka Šlebingerja (bibliograf, literarni zgodovinar in ravnatelj NUK), zeta Franca Simoniča (slovenski bibliograf in literarni zgodovinar), me je opozorila njegova vnukinja ddr. Barica Marnetič Požarnik (univerzitetna profesorica in pedagoška psihologinja).

³ Genealoške podatke o Jerneju Kocuvanu sta mi posredovala Franc Čuš, ravnatelj Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer, in Ivan Fras iz Arhiva Republike Slovenije, oba rojena pri Svetem Juriju ob Ščavnici.

⁴ Nevesta je bila stara 21 let in doma iz Rakičana 1, pri ženinu, ki je bil star 29 let, pa je pripisano, da je bil rojen pri Svetem Juriju 11 (danes naselje Biserjane 11 v občini Sv. Jurij ob Ščavnici).

⁵ Emanuel (25. 3. 1857) je kmalu umrl; Franc (4. 12. 1859), Johan (3. 5. 1862), Marija (14. 8. 1864 je bila rojena v Ižakovcih 55), Ferdinand (24. 5. 1867), Alojz (18. 6. 1869, boter Jožef Sinko iz Biserjan pri Sv. Juriju ob Ščavnici) in Janoš/Johanes (20. 5. 1871, rojen v Ižakovcih 55, umrl 17. 3. 1953 v Zagrebu).

kulturno, jezikovno ter narodno združitve štajerskih in prekmurskih Slovencev s Kranjci in Korošci v Avstro-Ogrski monarhiji. Ižakovsko šolo je takrat sicer vodil sombotelski škof, vendar pa je to nalogo prepuščal beltinskemu župniku (Gaberc 1928). »Oblast se v šolsko delo ni veliko vmešavala« (Sreš 1939), tako da je bil Žižek njen pravi vodja in Kocuvanov usmerjevalec pri uveljavljanju slovenskega učnega jezika in razširjanju slovenske kulture.⁶ Na Kocuvanovi ižakovski šoli je bil učni jezik zato ves čas slovenski (ŠL 1928).⁷ Kocuvan je bil naročnik Mohorjevih knjig in član Matice Slovenske.⁸ V *Letopisu Matice Slovenske za leto 1870* je npr. naveden med Maticinimi udi ustanovniki (LMŠ 1870: 63) – v razdelku *VII. Udje raznih škofij* je v *4. Belotinci (Prekmurje)* imenovan kot »učitelj v Ižakovcih« v družbi še štirih prekmurskih⁹ članov Matice, med njimi so bili beltinški župnik in velik glasnik Matice ter razširjevalec mohorjevih knjig Marko Žižek, eden izmed prvih članov Slovenske Matice v Prekmurju Žižkov kaplan in nato župnik pri Gradu Štefan Žemljč, beltinški učitelj in štajerski rojak od Male Nedelje Janoš Murkovič in črenšovski župnik Marko Kovačič (Lesar 1870: 50).

Ižakovska šola, ena najstarejših v Prekmurju,¹⁰ je bila ustanovljena leta 1855, njen prvi učitelj pa je bil Jernej (Bertalan) Kocuvan (1855 do 1889) – učitelji so bili po madžarski zakonodaji imenovani dosmrtno. Šolska kronika je bila med II. svetovno vojno uničena (Dopis 1945), iz kasnejših poročil, ki so povzemala Kroniko, pa je nekaj informacij o šoli, ko je na njej poučeval Kocuvan, vendar ohranjenih.¹¹ Gaberc (1929) poroča po podatkih iz Šolske kronike, da je ižanska šola »ena najstarejših učilnic v Prekmurju in je bila ustanovljena l. 1855. z enim razredom, v katerega so pohajali otroci občin Ižakovci z Nemščakom, Dokležovje in Melinci«. Omenja, da je bil prvi učitelj »neki Kocuvan Bertold, rodom Štajerc od Sv. Jurij ob Ščavnicah«, po smrti leta 1890 ga je nasledil Janez Terenta iz Bakovec, nato Jurij/György Koch (od 1892 do 1907), od 1907 do 1920 je ižakovsko šolo vodil učitelj Janez Preininger, ki je z ženo Heleno Halas

⁶ O slovenskem jeziku kot odrazu identitete prim. raziskavo, ki je bila opravljena na dvojezičnem slovensko-madžarskem območju (Pulko, Zemljak 2020) in (Zemljak Jontes, Pulko 2018).

⁷ Med letoma 1890 in 1919 pa »v začetku deloma in nato popolnoma madžarizirana« (ŠL 1928).

⁸ Franci Just mi je v e-pismu potrdil, da je bil Bertolan (Jernej) Kocuvan član Matice od leta 1870 do 1877.

⁹ V razdelku *II. Lavantinska škofija* so v *Dekanija v slovenskih Goricah in njena bližina* navedeni še trije Prekmurci: Štefana Borovnjak, župnik v Cankovi na Ogrskem, Jožef Šiftar, župnik v Gornji Lendavi (Grad) in Matej Šribar, kmet v Žetincih pri Radgoni.

¹⁰ V petdesetih letih 19. stoletja je bila prva šola v Avstro-Ogrski monarhiji židovska v Lendavi (1850); prekmurski kraji, ki so takrat dobili katoliške šole: Kapca (1850), Gornji Lakoš (1850), Krog (1853), Ižakovci (1855), Srednja Bistrica (1855), Gomilica (1857), Odranci (1857) in Fikšinci (1859); evangeličanska šola v Moravcih (1855) (Kokolj, Horvat 1877: 145). Leta 1874 je bilo v Prekmurju že 22 slovenskih šol, med njimi je navedena tudi ižakovska (IŠO 1874: 137).

¹¹ Podatke mi je posredoval kustos Šolskega muzeja Slovenije dr. Branko Šuštar.

poučeval »izključno v madžarskem jeziku«, po vrnitvi Prekmurja k Sloveniji pa Anton Gaberc (do leta 1935) in Martin Serš (do začetka druge svetovne vojne).¹² Ižakovsko šolo so »postavili vaščani prej omenjenih občin«, vendar je kmalu postala premajhna in bi jo bilo potrebno razširiti. Vaščani tega niso zmogli, zato so v času učiteljevanja Jerneja (Bertalana) Kocuvana »najeli pri posestniku Serš Matjažu št. 23 poslopje za dobo 4 let, to je od l. 1886 do 1890«. Kocuvan je v njem poučeval učence vseh treh občin, in sicer je bila šola enorazrednica do leta 1882, nato pa dvorazrednica v najetem prostoru Matjaža Serša (do 1886) in Janeza Poredoša (do 1890).¹³ Kocuvan sprva ni imel plače. Starši so mu ob vpisu otroka v šolo v začetku leta plačali »pri vpisovanju 1.50 fl.–3K«, od občine pa je dobil »prosto stanovanje, drva in žito«. Leta 1866 je dobil »še od občine zemljo v hasnovanje«, ki so jo njegovi nasledniki lahko uporabljali do leta 1920 (Gaberc 1929). Po Kocuvanovi smrti so najprej Dokležani (1889) nato pa še Meličani (1893) postavili svoji šoli, leta 1890 pa so šoli v Ižakovcih prizidali »prednji del šolskega poslopja« in tako pridobili prostor za drugi razred in učiteljevo trisobno stanovanje (ŠL 1928; Sreš 1939). Sreš (1939) iz Šolske kronike povzema, da je za šolo skrbel »šolski stolec«, tj. šolski odbor, »ki je obstajal iz občinskih poglavarjev z vsakokratnim župnikom, kot predstavnikom cerkve«. Iz njegovega poročila je razvidno, da so sprva bili učne knjige in učni jezik slovenski. Že v času Kocuvana so imeli učenci na ižakovki šoli vsako leto »javni izpiti pred celokupnim šolskim odborom«. Udeležili so se ga lahko starši, »n/ajboljši učenci so bili nagrajeni z denarnimi nagradami in knjigami« (Sreš 1939: 1).

Eötvöseve zakon o organizaciji osnovnega pouka je na Madžarskem leta 1868 na novo organiziral pouk v Prekmurju, tako da je uvedel obvezno devetletno osnovno šolanje, spodbujal ustanavljanje občinskih šol in postopno laizacijo osnovnošolskega izobraževanja. Pomembno je bilo, da je predpisoval pouk v materinščini – v pokrajini med Muro in Rabo je bila slovenščina tako zakonsko določen učni jezik. Prvi učni načrt, ki ga je septembra 1869 pripravil Eötvös (Kokalj, Horvat 1977: 167), je za enooddelčne šole ob verouku, slovenskem jeziku/materinščina (stvarni pouk, slovnica, govorno in pisno izražanje, branje¹⁴), računanju, prirodoopisu, petju, risanju in telovadbi predvideval še poučevanje zgodovinskih predmetov, tj. ob zemljepisu tudi zgodovino in državljanske pravice.

Kocuvan je v šolskem letu 1879/80 začel pisati domoznanski učbenik *Domovina, ország (deržáva), pravice i dūžnosti purgarov* kot pripomoček pri pouku zgodovine. Takrat pa je Eötvöseve šolski zakon XXXVIII-1868 zamenjal Trefetov zakon XVIII-1879, ki je tudi uradno uzakonil Trefetov učni načrt iz

¹² Podatki o šoli po drugi svetovni vojni so navedeni v Kokalj, Horvat (1977: 453).

¹³ Zelko (1881: 260) navaja, da je učitelj Kocuvan imel leta 1880 v ižakovski šoli 187 učencev.

¹⁴ O pomenu branja za pismenost in razvoj sporazumevanja otrok prim. rezultate ankete (Haramija 2019: 36).

leta 1877, po katerem je bila iz predmetnika umaknjena materinščina, pouk pa je moral potekati v madžarščini. To je bil najbrž vzrok, da Kocuvan ni mogel (smel) nadaljevati začetega dela in je njegov slovenski domoznanski učbenik ostal rokopisni torzo. »Slovenci smo v preteklosti živeli v delih držav, v katerih smo imeli podrejen in nepriznan nacionalni status, podobno kot nekateri drugi srednjeevropski narodi. Pisanje v slovenščini je pomenilo odločitev za »položaj drugega«, kar je pomenilo manjvrednega in intelektualno nezadostnega.« (Borovnik 2020: 134)

Prepis rokopisa *Domovina, ország (držáva), pravice i dūžnosti purgarov. 187^{9/80}, Koczuván Bertalan, učitelj*

1.

1. Domovina.

Deržavni prostor zevsejmi na njem stojčimi stanovniki, ki, če ravno različni jezik, vero i národnost imajo, zove se domovina, i vsi té ljudjé so purgari one domovine.

Naš dom. (dodan je nečitljiv pripis s tujo roko)

Ono mesto, na šterom smo se narôdili, je naš dom. Tú smo vzibeli spali, tu so nas naši roditelji gor shranili, cvele so nam prve rôže i prepévale ljube ftice. Še ftica zna i ljubi svojo gnjezdó, kak bi le človek mogel pozabiti svoj prizrčni rojstni kraj! – Ország, (dežela) v šterem je naš rojstni kraj, imenuje se naš materni ország (naša drága domovina). Kak sé zove nas materni ország? – (Te odgovor napišejo ucenci.)

Pôleg naše hiše so tudi druge hiše, kajti ljudje nestanjujejo radi samí.

2.

Po takšem so nastanile sôsedne hiše i po čási cële občine, ki jim právimo vároš ali vés. –

Občina.

Vsi stanovniki edne občine vkup napravijo edno društvo; té vsi majo svoje dūžnosti i pravice. Da je v občini réd i zložnost, i da vsakša kotriga svoje dūžnosti zvésto spuni, potrebno je vnjoj takših peršon, štere v iméni vséh občinárov na vse tó skrb nosijo. Té peršone so rihtar i eskütje (priséžniki). Oni priséžejo na Bogá, da véstno i postávno hčéjo skrbeti za občine na hasek i dobro.; pa tudi kaštigajo i kaštigati dajo one, šteri so nerédni, nemirni, i ki nespuni svojih dužnosti.

Pokoren občinár povišuje občine

3.

hasek, nepokoren pa izpodkaplje onoga i dela nemír v občini, popáči tudi dobre z svojim lagodnim

činénjem (példoj), i je vrejden kaštige.

Takši réd mora biti v vsakši družini, v šóli i tudi v országi! –

Kaj je pa duhovna občina?

Duhovna občina je návadno več občin vkup združenih, pod voditeljstvom duhovnega pastira tak zvanega gospon plébánoša; i to združenje imenuje se fara.

Pravice i dužnosti gospon Plebanoša so:

1. – Po nedelaj i svétkih svojim vernim sv. mašo služiti, predgo, večérašnjo pobožnost i krstčanski navuk priskrbeti, i one, šteri v hišni zakon stopijo, v krstčanski veri podučiti.

2. – Vernim svojim sv. sakramente deliti.

4.

3. betéžne trôštati, i neváрно betéžni dušno hrano na pót vekivečnosti prinesti.

4. nemír i svajo med omoženimi odvracati. Če bi jim to ne bilo mogočeno včiniti, so dužni ono djánje višišoj duhovnoj oblásti napré položiti.

5. gospon Plebanos oskrbujejo cérkvene knjige, iz šterih davajo povervane liste i d.

6. kakti direktor katoličánskikh šol i predsédnik (elnök) šolnoga stolca (iskolaszék) so zavézani krstčanske vere navuk, gojitbo i napreduvanje drugih potrebnih znanost dece na skrbi imeti, šole večkrat pohoditi i vse odvrniti, kajkoli bi

5.

onim skôditi znalo. Pôleg tega pa tak ravnati, da se zadostuje šolskoj postávi.

Vu dopunjávanji vseh imenuvánih dužnostih podpíra nih gospon kaplan, i vu napredávánji včénja, šole vučitelj.

Dužnosti fárnikov do svojega gospon Plebanoša.

Da so gospon Plebanos velki dobrotník svojih fárnikov i telikajše njihov duševen oča, za-tegavolo so fárniki dužni njih spoštovati, jih bôgati, njih lépe navuke radovolno gorjemati, pobožno i pametno živeti, jim odločene dohódke pravično dati, pa pri cérkvi doprnesti, kaj ona poterbuje.

Ravno tak je občina dužna

6.

Tudi za šôlo skrbeti, kde se one deca vči, gojí i žlahti, naj izrastéjo z njé môdri i dobri ljudjé. K temu pa je potrěbno, da roditelji podpírajo vu vsem dobrem svojega vučitelja; pa pred svojoj decoj vsigdár dostojno od njega govorijo. –

Le tam, kde roditelji svojega vučitelja ljubijo, je mogočeno kaj hasniti. Samo tam more on ete gingave i še celó malo za dobro pripravne mladike z vejkami žlahtnega sada vcepiti, da enkrat dober sad prinášajo.

O, da bi vsi krstčánski roditelji tak včínili, kak lejpi hasek bi tedaj oní iz šôle dóbili, i njihova deca bi je ešče v mrzlem grôbi blagoslávjljala.

7.

II. Ország (deržanje).

Da hišno društvo réd, mír i zložnost obdrží i v dobrem napreduje, potrebno je, da oča, kakti gláva onoga društva njé ravna. Ešče bole potreben je ravnitel v ednem országi, šteri njega ravna, za kotrige toga velkoga društva postáve (tôrvéne) rédi i na spunjávvanje onih tudi skrb nosi.

Takšo velko društvo, šteroga posebne kotrige pod voditeljstvom tistoga ednoga poglavára stojijo i pod ednákimí postávami živijo, napravi eden ország (deržanje). (navaja vir) Eta-kših országov mamó v Evropi več, naimre: nemški, angležki, francozki, spanjôlski i d. v. Vogrsko je tudi taki ország, šteri s svojimi bratovskimi országi vogrszko deržanje napravi.

8.

III. Orszácki prostor.

Prostor, šteroga edno pod tistim ednim ravniteljstvom, pod tistimi ednimi postávami živôčo društvo obséže, imenúje se orszácki prostor.

Vogerskoga deržanja prostor napravijo: 1. Vogrsko z Erdelskim;

2. Hervatsko, Slavonsko i Dalmatsko.

3. Zámorsko (réka) i vojniška meja.

Zvan Vôgrov, šteri ete prostor obsédajo, najdemo še tu: Nemce, Slavonce, Ruméne, Ruthéne, Lahe, Hervate i Slovence, ki vsi so purgari toga deržanja. Té so na stráni Vôgrov pomagáli neprijatelje obládati, mir i svobodo tomi országi spraviti i one imenitne bojne biti, od šterih je naša zgodovina tak obilna. Skupno so krv preléváli i zvésto vkup držáli vu veselji i žalosti. Zdaj je naj-

9.

svetějša náloga vséh téh, da skôz zložnost i stálno delanje domovini srečo i slávo sprájjo.

IV. Deržávna oblást.

Na gor držanje réda, míra i zložnosti družstva i na onoga blagostánje je na vrhi deržánja stojéčo poglavárstvo z največšoj deržávnoj oblástjoj nadeljeno.

Ta velka deržávna oblást ma dvojno delovánje, postávodávano (Legislative) i izvršávano (Exekutive).

Ali ta velka oblást se ne zršavlje v seh deržánjah na enáko fórmo. Zategadél razločújemo večfélno vladárstvo: Kde jih več skup najvišjo deržávno oblást izvršávlje, tam je národna vláda (republična). Takša je v Evropi Švicarska i v nôvem vrejmeni gratana Francoška. Najiminitnejšo republiko napravíjo z jedinjene deržave severne Amerike.

10.

Kde deržávno oblást edna sama peršona zršavlje, tam je neobgrajena vladanja fórma (monarhična).

Skoro vse Evropejne deržave so takše monarhije.

Monarhična vladanja fórma ma pa lé več rázredov (rázložkov).

Kde to velko deržávno oblást zvršavajôča peršona pôleg svoje vôle izpelávlje, brez vse pravice, ka bi što smeo zmes gúčati, tam je samovolna vladanja forma (absolutistična). Takšo ma ruska deržava.

Kde pa najvišjo deržávno oblast če ravno edna sama peršona zvršávlje, pa je zavézana pri večih ktemu pooblastenih peršonah si tanáč jemati i njih dovoljenje zadobiti, je sestávna (konstitucionalna).

Pa celó konstitucionalna vladanja fórma je večfélna. Če samo nekteri prednejši stáni národa do vláde országa pravico imajo, imenu-

11.

jemo takšo vládo plemenitašno nemešno (aristokratično); ce pa cejli národ do vladanja pravico ima, te takšo vládo imenujemo purgarsko (demokratično).

Ta slédnja ládavna fórma stojí na podlagi zástopnoga ljudstva. Ta obstojí v tom, ka deržave purgari v odločenem vrejmeni slobodno i po svojoj meri takše peršone volijo, štere se v iméni národa zberéjo i kakti zástopniki onoga nad izgotávljajóčimi postavami se pogovárjajo i na tó pázijo, da se ove postáve tudi istinsko zvršávljejo. Na tó fórmo tudi volijo vláde čestníke (gospodsko)

Sestáva (zložba), svoboda

Ona šuma, štera se iz določeni postáv monarhične ládanja fórme spostávnoj močjoj navkúp z navádami zadobí imenujemo sestávo.

Podlago vogrskoj sestávi (v gotici zapis) (na)rédí ona krvna zavéza, štero so naši glasoviti prededje tedaj sklenoli,

12.

Kda so se na tó velko delo podáli (zevzéli), ka bi si stálno domovino napravili, pôleg šteroga so Árpáda za svojega voditelja izvólili.

Ta krvna zavéza obséže sledécíh 5 dolóčkov (Bestimmungen):

1. Dokler iz Árpádove híše možki rod dolnespomerje, se le iz onoga sredine ma voj národí dáviti (voliti).

2. Kaj se občínsko správi, od tistoga vžívanja nihče ne smé proč sklénjen biti.

3. Oni, ki so Árpáda iz slobodne vôle za svojega gospóda i voja volili, ne sméjo niti oni, niti njihova deca iz vojevoga tanáča vladanja sklenjeni gratati.

4. Če bi što voji nezvésti grátali med njim i njegovim rodom zmôto napravil, more se njegova krv točiti.

5. Če eden iz vojevoga roda ali eden iz med ovih poglavárovo to priségo vtrgne, vsúžnost spádne.

13.

Na gor postávljenost ete določenosti so si sedméri koreníčni glavári ofnali na rokah edno žilo i so točili krv veden pehár na példo, ka tudi onoga krv more prelejána biti, ki bi tó

zavézo prelômil. Od tega shája tudi imé krvnasestáva. Na toj podlagi stoji prék jezero lét naša národna sestáva močna i slobodna če glih je vrémen, omika i napreduvánje ono povékšalo, razvilo i pobolšalo, podlaga je ešče dnes tista, kak je bila pred jezero létih. Kadar je pòd svétim Štefanom vogrski narod bil vzéti vu krilo sv. materé cêrkvé i pápa Silvester II. tomi sv. králji korôno i apoštolski križec poslal, je navkup svetomi Štefani toga národa apoštoli, takše cêrkvéne pravice podéлил, kakšnih nobeden drugi vládar nima. Potóm je vogrska sestáva zlo pomnožena grátala.

14.

Pod ravnanjom Andrása Hgoga leta 1222 je ono imenitno pismo naprávljeno, (die goldene Bülle V gotici)) pòleg šteroga je králjeska môč postávno oslábela, razvúzdani velikáši vkrôteni i postávne pravice prôstih plemenitášov zagotovljene.

Leta 1687 pod vládarstvom Leopolda Ívoga je namesto prvlejšnje slobodne králjeske volitbe trônoška nástopnost (die Kronfolge) na môžke nasledníke osnována, i pod Károl ÍÍÍjim (1723) je ona osnovnost po »pragmatični sankcii« tudi na ženskino linio razpelana gratala. Najvékšo popolnost je národna sestáva dobila leta 1848 vimenitnoj orszácskoj séji (gyülési) i to: Do onoga vrejména so samo plemenitáši vžívali sestávne (gotica) pravice, néplemenitim (prôstim) je bilo ono vžívanje prepovédano. –

15.

Pôladelavni podložanci so bilí vsoj vóli svoje gospodé prekdáni i so živeli v tak žalostnem robstvi, ka so včási celó svoje sloboščine zgubili i so brez dopuščénjâ gospode ne smeli lastívno zemljo zapustiti, od štere so mogli rôboto (gospočinó) i desetino služiti. Obertega je bil plemeniški stán oslobodjen od dáče. Le prôsti stán je mogel nositi ves ter orszácski. Stém, 48. leta na orszácskem gyülési dánem oznanjili onih globoko cenjenih podlóg svobode, enákosti i vbratšenosti, v šterom so tudi vsi občinski teri zadržani, se je onoj svétoji istini zadostilo (zadosti včínilo) po šteroj vsakši púrgar ete domovine v meri do svojega ládanja (premoženja) na sestávnih pravicah i dužnostih országa en določeni dél imá.

Pod slobodnoj sestávój razmimo mi pravico do ravnanja orszácskih dugovánj vsém kotri-gam toga národa.

Skim v véčem broji i vékšoj meri

16.

se púrgari ednoga deržánja té pravice vdeléžijo, (za talnike včínijo) s tém vékša je slobodna sestáva njihova.

Zložena sestávna sloboda naše dráge domovine, štero je krvna zavéza nastávila i zlátó pismo (die goldene Bülle gotica) potrdilo, je leta 1848 sledi v orszácskih sejah (gyülésih) 1865 i 1868 povékšana gratala, tak, da je zdaj vládna forma (náčin) ljudstvo zástopna. Potom je Vogrsko podignjeno na naj slobodnejše Evropejske deržáve.

Nadomestčenjé slobodne sestáve je púrgarov sloboda, štera vtom stóji, ka má vsakši púrgar pravico, vse ono včíniti, pokóm on ali svojemi bližnjemi, niti deržávi v njihovih pravicah ne smé škôditi.

Sloboda je púrgara najdragši kinč. Ona je močno orožjé, dobroto,

17.

i srečo deržávam i njihovim stanovníkom vékšati. Kak se sme edna ojstra skér zavupati le priličnoj i poštenoj rôki ednoga delavca, nevedno dejte bi se samó vrazilo i lagoden človek bi jo obračal celó knevarnim dugovánjam, rávno tak se tudi to ojstro orožje »sloboda« le smé od čednih, véstnih i lépoga oponašanja púrgarov za istinsko dobro naše dráge domovine i za osrečenjé njénih stanovníkov nucati.

Naše dráge domovine gláva ali prvi ravnitelj je svetli kralj z iménom: Ferencz Josef, steri je leta 1867 junia 8. v Buda-Pesti slovestno korônani za králja vogrskega bil. Bog ga naj nam dugo lét zdravoga obdrží! (:navden vir?)

Ígi dél dale...

Neoštev. (18.)

I.

Ílgi dél. Púrgarov pravice i dužnosti.

Orszacske postáve (törvén) vrédijo pravice i dúžnosti púrgarov.

Kaj po téh včiniti dopuščeno je, to spáda k purgaskim pravicám. Kaj pa mi včiniti moremo, tó so nás púrgarov dúžnosti.

V slobodnem országi pa le tedaj réd, mír i zložnost zamore obstáti, duševno i telovno dobro materinskega országa napredovati, če vsakši púrgar svoje pravice i dúžnosti pozna i slédnje tudi spuni.

K spoznanji purgarskih pravic i dužnosti k zvéstomi dopunjávanji onih vodi odraščene púrgare patriočna odgodba, štero zvršávati šola v svojoj visoko nálogo čtéje.

V tóm písmi se tolmáčijo pravice i dužnosti púrgarov.

Neoštev. (19.)

ÍI. Orszácski púrgari.

Vsakši mož, šteri se v materinskem országi narodí i 24. leto svoje starosti nazáj dene ali dokonča, je velkolétni orszácski púrgar ali deržávni purgar.

Ki svojim púrgarskim pravicám ne odpové, ali komi so né po postávi odvzéte, ostáne še tudi tedaj vogrskega országa púrgar, če menje ali več vréména zvun országa živé.

Še njegova deca, štera se zvunskem országi narodijo so vogrski púrgari.

Ženske so le te punolétne, če v híšni zákon stópijo.

Tihinci i doseljenci, ki so na Vogrskem ostali, ešče le zaneliklo let tó částno imé »deržávni púrgar« i na tó imé zavézane pravice dobíjo.

Malolétni purgari so né slobodni purgarskih pravic zvršávati.

Deržávnih purgarov rázredi.

Pred 1848mim letom so deržávni purgari razdeljeni bili v nemeške i próste.

Neoštev. (20.)

V nemeški rázred so spádali velki nemešnjáki, magnati (velki čestniki) i takzváni máli nemešnjáki.

Národne pravice zvršávanje (popravi prvotno je: zvršávati) je bilo nemešnjákov.

Imenitna orszácska seja leta 1848 je prekupicnola ločivni zid med ovimi rázredi i je oznánila vednáke pravice.

Zategavolo zdaj razločujemo gledóč kaj se purgarskih pravic i dužnost dostája samo dva rázreda: občinske purgare i poglaváre. (popravi: prvotno je poglaváre z dvema á, prvega prečrta)

Prvi del.

Glávne pravice i dužnosti purgarov.

1. Vsakši orszácski purgar ma pravico, v šterem koli krájí országa si lastivnost spraviti i ládati, naj si ma imé kakšno koder.

To lastivnost zagovárjati je dúžnost deržáve.

2. On ma tao po slobodnem glasovánji

Neoštev. (21.)

pri volitbah za gordržánje družbenoga réda k temu odebránih poglavárov.

Če ma potrébne znanosti, je célo sám za volitbo goden.

3. Po zršávánji svoje volitbene pravice pri volitbah orszacskeh vzeme tao na postavdávánji. Od vžívánja volitbene pravice so pročaprejtí:

1. Vsi maloletni;

2. ženske, čerávno so punolétne;

3. v zavézanoj (popravi, prej zvavézanoj) (pravdenoj) službi stoječi vojaki;

4. oni, ki nemajo duševne izobraženosti ali zadosta premožénja zagovljenoga próti níte jemánji.

5. oni, ki so zavolo hudodelstva zapréti ali ki stojijo v kriminalnoj preiskavi.

Neostávljene dužnosti vsakšega deržávnega purgara so:

1. Nespremenjena zvestôča i podana pokornost prôti králji, prôti posveče-

Neošteu. (22.)

nim njegovim postávam i téh zvršenikov (postavo zvršavavci).

2. Vsakšega deržávnega purgara dužnost je, dobro materinskoga országa (dodana ta beseda) vékšati i pôleg môči svoje zagovarjati; k temu spada v prvem rédu spunjenost pravdeno osnovne vojaške dužnosti, tedaj takša volitev, po šteroj je purgar v stán postávljen, pôleg svojega dobroga tudi ono országi (prvotno országa) pomagati. správljati.

Tudi vééle netrpíjo vtraglivca v svojem kôši.

3. Je dužnost vsakšega purgara, ono dačo, štera je njemi naložena za potrebôčo országa, varmegyie i obsine, zvésto i brezi prôtistavljenja pláčiti.

4. Je vsakšiega purgara dužnost, za pravdeno naprejpisano včenjé svoje decé skrbeti. On je zavézani ono ali sam, ali

Neošteu. (23.)

pa vobčinskih šólah gojiti i očiti dati.

5. Pravica volitve spáda telikajše k purgarskim dužnostam. Na tó gledôč pázi vsakši rédni i spametni purgar, da nítanjé ne dobi mesta. On se nedá od volenoga po prenapnjenom (popravi prvotno prenapnjenomi) obétanji pregučati, nego po najbolšem prepričanju svojem onomi da glas, šteri je njemi znani kakti pravičen môž, ali ki je njemu priporočení za takšega od drugih rédnih môžov. Je té pravice v svojem časi né vdeliti, je, če ravno né grešno, pa vsakojaéno denok je néspravičano zamudénje.

I. Šolno poglárarstvo.

Šole so ali verske ali ali pa občinske, brezi rázločka vere.

Direktor (nadpisano vstavljeno igazgató) katoličanskih šól so gospon plébánoš. Njihovi čestniki so: školnicje, nadvučitelji podvučitelji i pomočniki. Šolski stolec (az iskolaszék) je v prvem rédi šolno poglárarstvo.

Neošteu. (24.)

II. Šolnoga poglárarstva pravice i náloga

Od gospon plébánoševih pravic i dužnost smo že čuli. Zdaj (prečrtano: le) še nam ostáne le tó naznamnati, ka vse tisto štero se šóle dotiče, ali zhája od svetskih ali cêrkvene gospodske, na gospon plébánoša se more dávati, ki so zavézani ona izpelati.

Nadvučitelji i farni školniki majo pravico ono pláčo vživati, štera je prikapčena knjihoj službi.

Denok so zavézani:

1. One návuke, šteri so po šolnoj postávi osnovani, razúmno i dobro i marljivo (jederno) včiti.

2. Iménik v šólo zavézane i šóle néobiskávajoče decé direktori notridati, naj se šolnepostáve §. 4^{mi} veljávnost správi, šteri tak veli: roditelji, sirotinski očevje ali rokodelski meštri, ki svojo njim zavupano (popravi: zapupano)

Neošteu. (25.)

Šolno deco od rédnega šóle (vstavi to besedo) obískávanja zadržavlejo, so prvič na svojo dužnost se pazlivo včiniti ali njé na tó opomenôti.

Če pa bi opomémba brez haska ostala, te se krívi kaštigajo oprvim s 50^{timi} krajcari, obdrugim z 1 fl., obtrétjim z 2 fl. ob štrtim z štirimi rainski, šteri pejnezi v šolno kasso tečéjo. Na správi denok ta četvéra kaštiga réda, te more šolnistolec ovo dugovánje višišoj šolnoj oblásti nazvejstíti, i ta tedaj skrbi za tó, ka se onomi od šóle zadržánomi deteti posebni tútor (oskrbník) dene (prvotno, a prečrtano: správi).

3. Je farni školnik dúžen pri božjoj službi i pri sprévodih oprávljati. One pravice i dužnosti imajo tudi podvučitelji i pomočnicje.

Vučitelov nastáva je do smrti. Le tedaj zgubíjo svojo službo, če so preveč nemarni v svojih dužnostih, ali če se njim lagodno oponášanje ali hudodelstvo posvedoči. Pa ešče vse tó potrebúje

od ministra návuka sôda i jákosti (potrdjenosti).
 Īĭĭi dél. Rázložna oblast

Zunanja zgradba rokopisa¹⁵

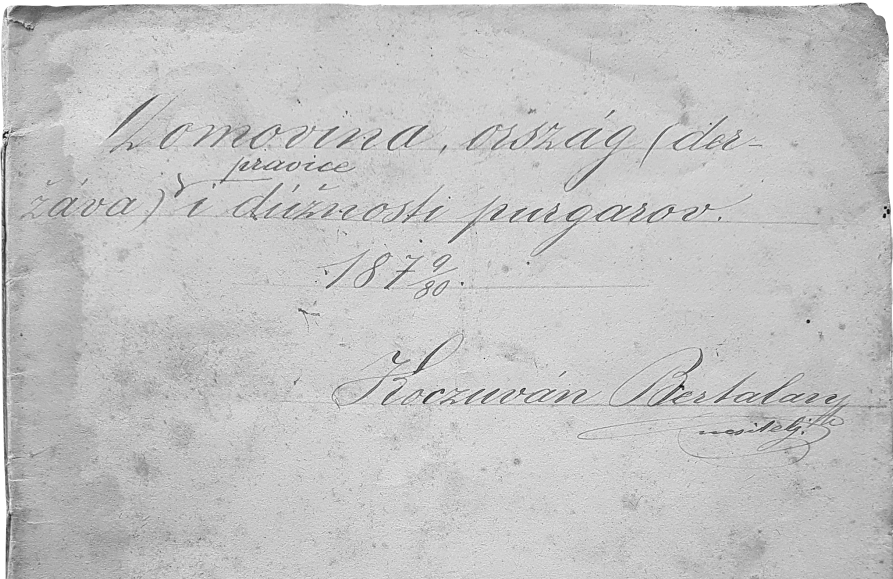
Kocuvanov rokopis obsega naslovno stran, prazen notranji list, šestindvajset strani besedila in na koncu še štiri prazne strani. Štirivrstična »naslovnica« ima sredinsko poravnani naslov v dveh vrsticah, in sicer je prvotnemu *Domovina, ország (deržáva) i dūžnosti purgarov* vrinjen pred veznikom *i* še samostalniĕ *pravice*; v tretji vrstici pod glavnim naslovom je prav tako sredinsko poravnana letnica (1879/80); v četrti vrstici je z desnim robom poravnani avtor (*Koczuván Bertalan*) in pod črto prav tako desno poravnani še njegov poklic (*ucsitelj*):

Domovina, ország (deržáva) pravice i dūžnosti purgarov.

187⁹/₈₀

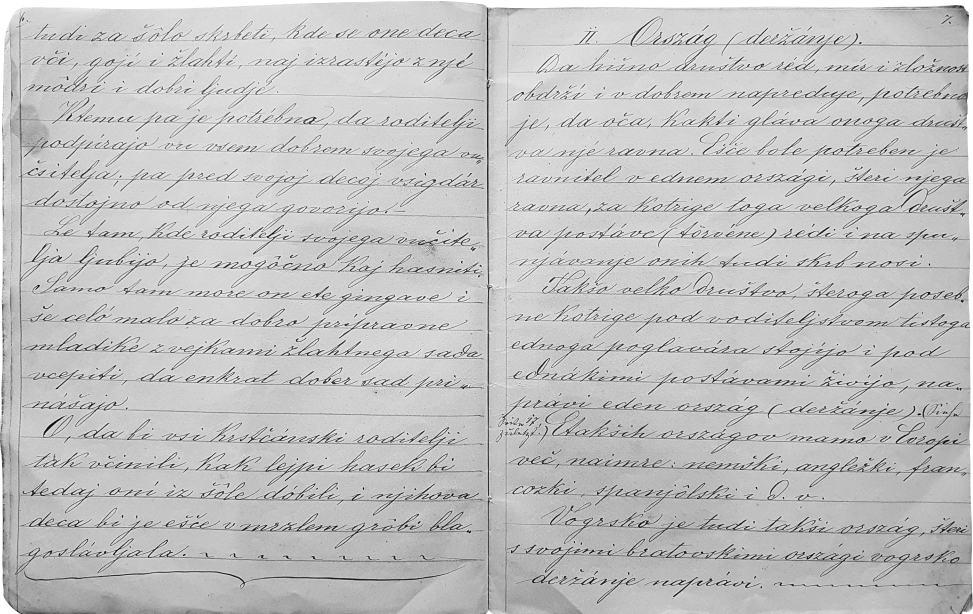
Koczuván Bertalan

ucsitelj



Slika 1: Naslovnica Kocuvanovega rokopisa (izrez)

¹⁵ Prim. opis rokopisnega gradiva (562 prekmurskih pridig iz začetka 20. stoletja), ki ga je pripravila Nina Zver (Horvat 2020: 51) in analizo jezika črenšovskega kaplana in martjanskega župnika Jožefa Horvata. Nina Zver pripravlja tudi elektronsko izdajo diplomatičnega prepisa pridig.



Slika 2: 6. in 7. stran Kocuvanovega rokopisa

Brezčrtne pole papirja (format 170 x 210) so šivane v »zvezek«; Kocuvan je vanj včrtal levi rob (3 do 7 mm) in vrstice (19 do 24 na stran). Pisal je s peresnikom, in sicer s tinto modre (strani 1 do 7, mednaslovi in napoved drugega dela, tj. zadnjih osem vrstic na strani 17, in ves drugi del rokopisa, tj. neoštevilčene strani od 18 do 26) in črne barve (strani 8 do 17, in sicer prvih trinajst vrstic na strani 17).

Nedokončani rokopis ima dve poglavji in napoved tretjega. Prvo (neimeno- vano) poglavje obsega sedemnajst desno zgoraj oštevilčenih strani, sledi mu še devet neoštevilčenih strani drugega poglavja (*Ílgi dél*) in naslov tretjega poglavja (*Ílji dél*).

Prvo poglavje grafično ni posebno označeno in je razdeljeno na štiri pod- poglavja. Začne se s podpoglavjem *Í. Domovina*, ki se še dodatno členi na dve enoti *Naš dom* in *Občina*, sledijo pa še podpoglavja *ÍÍ. Ország (deržanje)*, *ÍÍÍ. Orszácsi prostor* in *ÍV. Deržávna oblást*, ki ima še samostojni razdelek *Sestáva (zložba)*, *svoboda* (ustava).

Drugo poglavje se imenuje *Ílgi dél* in je prav tako razdeljeno na več podpo- glavij. Členitev ni najbolj pregledna. Podpoglavju *Í. Purgarov pravice i dužnosti* sledi podpoglavje *ÍÍ. Orszácsi púrgari*, ki se še dodatno členi na neoštevilčeno enoto *Deržávni purgarov rázredi* in *Prvi del* z deloma ponovljenim podnaslo- vom tega podpoglavja *Glavne pravice i dužnosti purgarov*. Temu delu besedila sledi sedemvrstično podpoglavje, ki pa ni pričakovano številčeno (*ÍÍÍ.*), ampak je podnaslovljeno *Í. Šolno poglávarstvo*, drugo poglavje rokopisa pa se zaključí s (četrtim) podpoglavjem *ÍÍ. Šolnoga poglávarstva pravice i náloga*.

Zdi se, kot da je bil Kocuvanov prvotni namen napisati domoznanski učbenik z vprašanji in odgovori po ustaljeni katekizemski rabi. Na prvi strani rokopisa poenostavljeno predstavi rojstni kraj z najznačilnejšimi spremnimi pojavi (*naš dom, rojstni kraj, ország/domovina*), sledi pa vprašanje: »Kak se zové nas materin ország?« V oklepaju je nato dodal navodilo (*Té odgovor napišejo ucenci*), ki kaže, da je domovinsko vzgojo verjetno nameraval povezovati z vajami lepopisja. Tudi v nadaljevanju še ostaja pri vprašanjih in odgovorih. Vprašanje je podnaslov dela besedila, enopovedni ali krajši odstavčni odgovor nanj pa ubeseditveni način, s katerim še dodatno členi besedilo v podpoglavju:

Kaj je pa duhovna občina?

Duhovna občina je návadno več občin vkup združenih, pod voditeljstvom duhovnega pastira tak zvanega gospon plebánaša; i to združenje imenuje se fara. (Kocuvan 1879/80: 3)

Gre za »katekizemski« slogovni postopek, ki uči s pomočjo razlaganja. Takemu upovedovanju je podoben inični izraz, ko je vprašalni stavek nadomeščen s samostalniškim polstavkom kot podnaslovom:

Dužnosti fárnikov do svojega gospon Plebanoša.

Da so gospon Plebanos velki dobrotník svojih fárnikov i telikajše njihov duševen oča, zategavolo so fárniki dužni njih spoštovati, jih bôgati, njih lépe navuke radovolno goremati, pobožno i pametno živeti, jim odločene dohôdke pravično dati, pa pri cêrkvi doprnesti, kaj ona poterbuje. (Kocuvan 1879/80: 5)

Različica je samostalniški besednozvezni naslov, ki uvaja novo podpoglavje, v katerem je razložen strokovni izraz iz naslova, dodana pa je še nazorna utemeljitev:

III. Orszácski prostor.

Prostor, šteroga edno pod tistim ednim ravniteljstvom, pod tistimi ednimi postavami živôčo društvo obsêže, imenuje se orszácski prostor.

Vogerskoga deržánja prostor napravíjo: 1. Vogrsko z Erdelskim;

2. Hervatsko, Slavonsko i Dalmatsko.

3. Zámorsko (réka) i vojniška meja.

Zvan Vôgrov, šteri ete prostor obsédajo, najdemo še tu: Nemce, Slavonce, Ruméne, Ruthéne, Lahe, Hervate i Slovence, ki vsi so purgari toga deržánja. (Kocuvan 1879/80: 8)

Kocuvan je v nadaljevanju rokopisa izbiral tudi drugačne slogovne postopke. Namesto vprašanja je predstavil trditev, nato pa jo je utemeljil z naštevanjem dokazov, ki odstavčno členijo besedilo; alinejne odstavke je številčil:

Podlago vogrskoj sestávi (*Verfassung*) narédi ona krvna zavéza, štero so naši glasoviti prededje tedaj sklenoli, kda so se na tó velko delo podáli (zevzéli), ka bi si stálno domovino napravili, pôleg šteroga so Árpáda za svojega voditelja izvôlili.

Ta krvna zavéza obsêže sledéčih 5 dolóčkov (*Bestimmungen*):

1. Dokler iz Árpádove hiše možki rod dolnespomerje, se le iz onoga sredine ma voj národi dáviti (voliti).
2. Kaj se občinsko správií, od tistoga vživanja nihče ne smé proč sklénjen biti.
3. Oni, ki so Árpáda iz slobodne vôle za svojega gospôda i voja volili, ne sméjo niti oni, niti njihova deca iz vojevoga tanáča vládanja sklenjeni gratati.
4. Če bi što voji nezvésti grátali med njim i njegovim rodóm zmôto napravil, more se njegova krv točiti.
5. Če eden iz vojevoga roda ali eden iz med ovih poglavárov to priségo vtrgne, vsúznost spádne. (Kocuvan 1879/80: 12)

Pisava rokopisa

Kocuvanov domoznanski rokopis (najbrž je bil zamišljen tudi kot »učbenik«/ zglede pri pouku lepomisja v ižakovski šoli, je lepomis, ki se približuje slovenici. Fonemi /c/, /z/, /s/ in /č/, /ž/, /š/ so zapisani z grafemi ⟨c⟩, ⟨z⟩, ⟨s⟩ in ⟨č⟩, ⟨ž⟩, ⟨š⟩, madžarske različice imen, redke strokovne besede in madžarske besede pa v prekmurskem črkopisu (*cerkev, razred, Slovenec; občina, pobožnost, peršona : Ferencz, Jo'sef; ország, orszácsi; gyűlés, iskolaszóék*). Po njem so v rokopisu ohranjeni tudi grafemi ⟨á⟩, ⟨é⟩, ⟨í⟩, ⟨ó⟩ in ⟨ű⟩, ki označujejo prekmurske (in madžarske) dolge samoglasnike (*rázred, réka, oskrbník, fôrma, púrgar; törvéne*). Likovna podoba teh grafičnih znakov je v Kocuvanovi »slovenici« ohranila del značilnosti tradicionalnega prekmurskega črkopisa in tako se pisava ni povsem radikalno spremenila. Šlo pa je le za vidni vtis in podobo, saj Kocuvan kot Nepremurec ni poznal/obvladal razporeditve dolžin in je te znake enačil z mestom naglasa. Ni jasno, kako se je odločal za zapisovanje dolgih samoglasnikov, saj je ta črkovna znamenja zapisoval nedosledno in površno: *plebánoš/plébánoša/plebanoša; orszácsi púrgar/orszácsi purgar/orszácsi púrga; Árpád* namesto *Arpád, zástopniki* namesto *zastôpniki, varmegyie* namesto *vármegyie*; redko se je tudi popravljaj: *poglaváre ← pogláváre*. Madžarske besede je zapisoval s slovenskimi končnicami, kar kaže, da madžarščine (še) ni (dobro) poznal:¹⁶ *törvéne* namesto *törvények* 'postave, zakoni; *gyűlési* namesto *a gyűlésen* 'na seji, sestanki'; zadnji primer kaže, da prav tako ni razlikoval med grafemoma ⟨ü⟩ in ⟨ű⟩.

Ob prevladujoči »slovenici« in redkem madžarskem črkopisu je v besedilu tudi nekaj rokopisne gotice, tj. pojasnil v oklepaju, ki razlagajo slovenski izraz z nemško ustreznico, npr.: *zláto písmo* (die goldene BuIlle/die goldene Bülle), *sestáva* (Verfassung/Verfassung), *dolóček* (bestimmungen), ali pa se sklicuje na vire.

¹⁶ Leta 1885 pa je dobil priznanje za poučevanje madžarskega jezika v slovenski ižakovski šoli (Zelko 1981: 261)

Popravki v besedilu

V rokopisu je nekaj popravkov napačno zapisanih besed: v *zavézanoj* ← *zvavézanoj* (prečrta *v*), *po prenapnjenom obétanji* ← *prenapnjenomi obétanji*, *országi pomagati* ← *országa pomagati* (prečrta *a* in nadpiše *i*), *zavupano* ← *zapupano* (prečrta *p* in nadpiše *v*) *dužnost je, dobro materinskoga országa vékšati dužnost je* ← *dužnost je, dobro materinskoga vékšati* (doda izpuščeni samostalnik *országa*), *pa denok je néspravičano zamudénje* ← *pa vsakojačno* (prečrta) *je néspravičano zamudénje*; *ka se onomi od šóle zadržánomi deteti posebni tútor (oskrbník) dene* ← (prvotno, a prečrtano: *správi*). *ka se onomi od šóle zadržánomi deteti posebni tútor (oskrbník) správi* (glagol *spravi* prečrta in ga zamenja z *dene*), *direktor ^{izgatató} katoličanskih šól* ← *direktor katoličanskih šól* (vstavi madžarsko ustreznico; popravek s svinčnikom), *zdaj še nam ostáne* ← *zdaj* (prečrta členek *le*) *še nam ostáne*, *Šolno deco od rédnega ^{šóle} obískávanja zadržavlejo* ← *Šolno deco od rédnega obískávanja zadržavlejo* (vstavi samostalnik *šóle*).

Dodatne razlage besed

Pojasnil v oklepaju je več vrst, in sicer ob zgoraj naštetih še: (1) slovenska ustreznica (tudi dvojnica) madžarske besede: *ország* (*dežela*), *ország* (*držánje*); (2) sopomenka: *naš materni ország* (*naša drága domovina*), *podáli* (*zevzéli*), *néplemenitim* (*prôstim*); (3) prevzeta ustreznica (madžarizem) slovenske prekmurske besede: *z svojim lagodnim činénjem* (*példoj*); (4) madžarska ustreznica (strokovne) slovenske besede: *predsédnik* (*elnök*) *šolnoga stolca* (*iskolaszék*); (5) latinska ustreznica slovenske (strokovne) besede: *postávodávano* (*Legislative*) *i izvršávano* (*Exekutive*); (6) strokovna ustreznica slovenske/prekmurske večbesedne novotvorbe: *národna vláda* (*republična*), *neobgrajena vládanja fôrma* (*monarhična*), *samovolna vládanja forma* (*absolutistična*), *plemenitašna nemešna vlada* (*aristokratična*), *purgarska vlada* (*demokratična*); (7) prekmurska ustreznica slovenske/kranjske besede: *róбота* (*gospočina*); (8) slovenska ustreznica prekmurski besedi: *ládanja* (*premoženja*).

Jezikovne značilnosti rokopisa

Kocuvanov jezik je prepoznavno nadnarečen. Pisava slovenica je napovedala enotni slovenski knjižni jezik, ki se je oblikovala sredi 19. stoletja. Kocuvan je pripadal novemu valu mladih štajerskih izobražencev, ki so sprejeli novo-slovenščino kot nujni predpogoj za narodnostno združitev in državotvornost Slovencev (Jesenšek, 2015). Narodnostno vprašanje je dodobra spoznal v Ljubotomeru, kamor je prišel leta 1854 za podučitelja (Slekovec 1898: 105) in kjer se je srečal z idejami, ki so v naslednjih letih spodbudile čitalniško in taborsko

gibanje (Bošnjak 2022). Skupnega slovenskega knjižnega jezika se je navajal iz Bleiweisovih *Novic* (Jesenšek 2021: 88) in časopisov, ki so začeli izhajati po letu 1848, jezikovne in kulturno-politične razmere v Prekmurju pa je spoznaval pod »mentorstvom«¹ beltinškega župnika Marka Žižka (Kokalj, Horvat 1977: 204–205), ki si je prizadeval za razvoj šolstva v pokrajini med Muro in Rabo, razširjal je slovensko misel ter spodbujal k branju slovenskih knjig (Škafar 1978, Barbarič 1987, Smej 1995). Kocuvan je bil med letoma 1870 in 1877 med *ustanovniki* Matice Slovenske, tako da je zelo dobro poznal prizadevanja za slovenski znanstveni jezik in literaturo. Zamisel za njegov (nedokončan) rokopisni učbenik *Domovina, ország (deržáva), pravice i dúžnosti purgarov* (Kocuvan 1879/80) je izšla iz Matičinih prizadevanj za ustvarjanje narodne zavesti in pomembne narodotvorne vloge enotnega slovenskega knjižnega jezika. V ižakovski šoli si je skoraj petintrideset let prizadeval za izobraževanje otrok in razvit učni jezik, ki naj bo knjižno slovenski, kultiviran in nadnarečen – taka jezikovna omika se kaže tudi v njegovem rokopisnem domoznanskem učbeniku.

Glasoslovje

Kocuvan je obvladoval enotno slovensko knjižno normo. Sestav samoglasnikov in soglasnikov v njegovem rokopisnem delu ustreza pisanemu knjižnemu jeziku. Navzven ga določa slovenica, ki se le še rahlo spogleduje s prekmurico z (nedoslednim) označevanjem dolgih samoglasnikov *á, é, í, ó* in *ú* – ostrivec označuje mesto naglasa in/ali dolžino samoglasnika –, tako da z ostrivcem označuje samoglasnike, ki so nastali iz staro- in novocirkumfleksiranih ali akutiranih samoglasnikov, neupoštevajoč kolikostno pravilo prekmurskih in prleških govorov, da naglas na dolgem zlogu določata prvotni in novi dolgi cirkumfleks ter novi dolgi akut (Zorko 1998: 212). Prekmurska dvoglasnika *-ou-* in *-ej-* (odraza za etimološki *o*, dolgi nosni *o* in dolgi *jat*; *-o:u-* in *-e:i-*), ki sta se ustalila pri Števanu Küzmiču (1771), sta se v prekmurskem črkopisu s Terplanovim tretjim natisom Küzmičevega *Nóvega Zákona* (1848) zapisovala kot *ô* in *e*; tako je v Kocuvanovem rokopisu ohranjen grafem ⟨*ô*⟩, *e* iz *jata* pa je praviloma zapisan kot dvoglasnik *-ej-*, oziroma ni naglasno označen (redke izjeme); grafem ⟨*ê*⟩ označuje dolgi nosnik *ę*, etimološki dolgi *e* in dolgi polglasnik, ki se izgovarja kot dolgi ozki *e*: *môž, rôže, od šôle, za gospôda; zvršavajôča peršona; smo se narôdili, bôgati; mogôčno* : *v nôvem vrejmeni, dejte, pejnzezi; lejpi hasek, cejli národ; zevsejmi; nazvejstíti, je vrejden, so pročzaprejti; cêle občine, šolski svet*; enkrat je zapisan celo grafem ⟨*ê*⟩: *lêpoga*.

Samoglasniški upad je redek, npr. ob zvočniku *l*, pri glagolu *hoteti* ali v vzglasju besed, npr.: *ta velka oblást, velko društvo; hčéjo; té vsi majo svoje dúžnosti i pravice*, vendar je običajnejša nereducirana oblika: *do vládanja pravico ima*.

Kocuvan šumevcem (nekajkrat) ni zapisal ločevalnega znamenja (kljukica na *š* in *č*) in jih je tako »izenačil«² s sičniki; verjetno gre bolj za površnost kot

za nepoznavanje slovenice: *skôditi nas materin ország, Plebanos* (pogosteje: *Plebanoš*), *persona* (pogosteje: *peršona*) – *Te odgovor napišejo ucenci*.

Za soglasniški sestav je značilnih nekaj odmikov od novoslovenščine. Pojavlja se protetični v pri samostalnikih *učitelj* in *čela*, samostalniku *Oger in pridevniku ogrski: vučitelj, nadvučitelji i podvučitelji; včele; Voger, Vogrsko z Erdelskim, vogrski narod, vogrszko deržanje/vogerskoga deržanj*. Prisotna je premena *u*-ja pred nezvenečim šumevcev v zobnoustnični *v*, npr.: *včenje, vči, pláčo vživati*. Palatalni *lj* se ohranja po vzoru novoslovenščine, pojavlja pa se tudi nekaj primerov otrdele različice po vzoru prekmurskega jezika: *dovoljenje, ljudjé, ljudstvo, roditelji, zemlja, voditelja, vu veselji, svetli kralj, nad izgotáv-ljajóčimi postávami, blagoslávjljala, marljivo; vtraglivca, pobolšalo, slobodne vôle, zategadél, izpelávjlje, se pazlive včiniti*. Palatalni *nj* se ohranja, prisotna pa je tudi hiperkorektnost, npr.: *dugovánje, za osrečenjé njénih stanovnikov, k zvéstomi dopunjávanji, njegova deca; oznanjili*. Končni *-l* je po vzoru knjižne slovenščine ohranjen, le pri samostalniku moškega spola *tao -ala (tál; del, delež)*, ki je prevzet iz nemščine (prim. *Teil*), in pri deležniku moškega spola na *-l smeo (smeti, smem)*, je oslabel in prešel v *-o*, npr.: *on ma tao po slobodnem glasovánji; ka bi što smeo*. Soglasniški sklop *-šč-* je ohranjen, npr.: *dopuščenjá, sloboščine, ešče*, vendar *krstčánski navuk*. Sklop *pt* se na začetku besede olajša v *ft* (prehod nezvenečega ustničnega zapornika pred nezvenečim zobnim zapornikom v ustnični pripornik), npr. *ljube ftice*. Soglasniški sklop *kt* se prilikuje v *št*, npr. *šterem, šteri, što*. Ohranjene so soglasniške skupine *-plj-, mlj-* in *-vlj-*, npr.: *izpodkaplje, zemlja, državljan, blagoslávjljala* – najpogostejša je skupnia *-vlj-/vl-*, in sicer se pri spreganju pogosto vrinja *-l*, npr.: *ki izpelávjlje, zvršávjljejo, zadržavlejo*. Osamljen je zapis parazitskega *-j-* v pridevniku *oster: ojstro orožje* in še nekatere posameznosti, tj. premeni *v* v *b* in *sk* v *ds*: *bojna, pri volitbah*, in soglasniški sklop *-ds-* v skupnem imenu *gospodska* ('oblast').

Samostalniki

Sklanjatveni vzorci¹⁷ samostalnikov moške, ženske in srednje sklanjatve sledijo knjižni normi in predpisom novoslovenščine, ohranjajo pa še nekaj značilnih prekmurskih oblik.

Samostalniki moškega spola, ki se jim osnova v imenovalniku ednine končuje na *-r*, ne podaljšujejo osnove z *-j-*, npr.: *občinárov, ovih poglavárov, vsakšega purgara*; samostalnik *mír* se sklanja po nepremičnem naglasnem tipu in ima v rodilniku končnico *-a: míra*. Iz nemščine prevzeti samostalni *tao* ('delež', 'del') ima prvotni *-l* ohranjen v odvisnih sklonih (tála). Samostalnik *gospon* v besedni zvezi *gospon plebanoš* je nesklonljiv, npr.: *svojega gospon Plebanoša, od gospon plébanošóvih pravic, na gospon plébánoša*. Preglas *o* v *e* ni prisoten: *plemenitášov, móžov, občinárov, poglávárov, púrgarov*. Dajalnik

¹⁷ Prim. Nikolovski, Ulčnik 2021.

in mestnik ednine imata končnico *-i* iz *-u* (*-i < -ü < -u*) : *svojemi bližnjemi, v mrzlem grôbi, v ednem országi, na vrhi*. Ohranjena sta dva primera *i*-jevskih samostalnikov moškega spola, ki imata v množini končnico *-je*: *školnicje, pomočnicje*. Kocuvan je ob narečni obliki *pomočnicje* zapisal tudi knjižno dvojnico *pomočniki*: *Njihovi čestniki so: školnicje, nadučitelji podučitelji i pomočniki*. (str. 23) – *One pravice i dúžnosti imajo tudi podučitelji i pomočnicje* (str. 25). Gre za drugo praslovansko palatalizacijo *k* preko *k'* (Ramovš 1952: 43) ali *t'* (Ashbot 1912) v *c* pred nekdanjo *i*-jevsko končnico, ki je v imenovalniku množine prešla v končnico *-je* prevladujoče *o*-jevske sklanjatve, in je značilna za delujoče osebe. Kocuvan je to poznal iz domačega biserjanskega okolja pri Sv. Juriju ob Ščavnici in prleškega narečja ter prekmurskih govorov, kjer je v dolinskem narečju Ižakovec znana izgovorna različica *školnicje*, proti severu in na Goričkem pa *školnickje* [*školniccé, školnick'é*] (Škrabec 1995, Zorko 2009: 360).

Samostalniki ženskega spola imajo v orodniku ednine končnico *-oj*, npr.: *z oblástjoj, pod sestávoj*; enako tudi skupno ime *deca*, npr.: *pred svojoj decoj*, ki se sklanja kot edninski samostalnik: *njihova deca, kde se one deca vči, šolno deco*. Ohranjen je soglasniški sklop *-tš-* pri novotvorbi *vbratšenost* (bratstvo). Samostalnik *nedelja* ima v mestniku množine prekmurski sklonski morfem *-aj* (*-aj < -ah*): *po nedelaj*.

Samostalniki srednjega spola imajo v dajalniku in mestniku ednine končnico *-i*: *od šôle zadržánomi deteti, po glasovánji*. Preglas *o* v *e* ni dosledno upoštevan, npr.: *z svojim lagodnim činénjem, pod ravnánjom*. Samostalnik *vrémen* ('čas') je v imenovalniku prevzel končni *-n* iz odvisnih sklonov – sklanja se po ustaljenem vzorcu: *vrémen, vrémena*, ima pa še pisno različico: *v odločenem vrejmeni, do onoga vrejmena, v nôvem vrejmeni*.

Pridevniki

Pridevniki imajo določno in nedoločno obliko, ki se razlikujeta v imenovalniku (*-i* : \emptyset), svojilni pridevniki pa imajo le določno obliko. Kocuvan je še uporabljal določni člen: *ta velka deržána oblást*. Pridevniki ženskega spola imajo v dajalniku in mestniku končnico *-oj*; v dajalniški besedni zvezi ima njihova odnosnica končnico *-i*, v mestniški besedni zvezi pa se levi pridevniški prilastek ujema s samostalniško končnico *-jo* v jedru besedne zveze: *onoj svétoj istini, šolskoj postávi, višišoj duhovnoj oblásti, imenitnoj orszáckoj séji, priličnoj i poštenoj róki; z najvekšoj deržávnoj oblástjoj, spostávnoj močjoj, pod slobo-dnoj sestávoj*. Kocuvan je pri pridevniški končnici *-ega/-oga* zapisal največ dvojnic. Zdi se, da se ni mogel odločiti med predlagano novo obliko *-oga*, ki je bila v novoslovenščino sprejeta iz prekmurskega knjižnega jezika in je živa v vseh prekmurskih narečjih, in *-ega*, ki je kasneje prevladala v novoslovenščini: *šolnoga poglávarstva, družbenoga réda, vojevoga roda, tistoga ednoga poglavára, zdravoga obdrži, kotrige toga velkoga društva; materinskega országa*,

duhovnega pastira tak zvanega gospon plébánoša, za kráľja vogrskega, dužnosti vsakšega deržávnege purgara, vsakšega purgara dúžnost. Neodločenost kaže tudi zapis besedne zveze, v kateri je jedro posamostaljeni pridevnik – odnosnica ima končnico *-oga*, levi prilastek pa *-ega*: *póleg svojega dobroga*. Stopnjevanje z obrazilom *-ši* ima podvojeno primerniško obliko: *višišoj duhovnoj oblásti*, in presežnik z nemehčanim *g* (**dražbJbJb*): *najdragši kinč*; regularna oblika: *najbolšem prepričanju*.

Zaimki

Osebni zaimek *ona*, kazalni zaimek *te* in svojilni zaimek *svoj* imajo v mestniku ednine končnico *-oj*: *vnjoj, na toj podlagi po svojoj meri*.

Prekmurščina je najbolj vplivala na rabo in pogost kazalnih zaimkov. Najpogostejša je raba kazalnega zaimka *takši -a -o*: *takši réd, takša volitev, takšo velko društvo, za takšega*; predložna oblika kazalnega zaimka *te, ta, to* je pisana skupaj: *stém*; v roditniku ednina ima končnico *-oga*: *toga národa apoštoli, purgari toga deržánja*, enako kot tudi različica *tisti -a -o*: *tistoga ednoga poglavára, od tistoga vživanja*; v besedilu je tudi prekmurska različica *ov, ova, ovo*: *ove postáve, ovih poglavárov* in več drugih oblik za izražanje kazalnosti, npr. *ete, eta, ete* ('ta'): *ete določenosti, ete domovine, ete gingave*; kazalni zaimek *on, ona, ono*: *ona osnovnost, one deca, one pravice i dúžnosti, onoj svétoj istini*; samo enkrat so zapisani obliki *etakši* in *le te*, in sicer brez vezaja: *etakših országov mamó*; *ženske so le te punolétne*.

Prekmurski oziralni zaimki so samostalniška *što* ('kdor') in *ka* ('kar') ter pridevniški *šteri* ('kateri'): *če bi što voji nezvésti grátali; ka bi što smeo zmes gúčati; šteri ete prostor obsédajo*; vprašalnim zaimkov se lahko dodaja členica *koli*, ki se piše skupaj ali narazen, npr.: *kajkoli bi onim skôditi znalo* ('karkoli'), v *šterem koli kráji* ('karemkoli').

Pogosto je zapisan vrstni zaimek *vsakši -a -e* ('vsak'): *vsakši mož, vsakši púrgar v vsakši družini*.

Nedoločni pridevniški zaimek je *ves, vsa, vse*: *v séh deržánjah*.

Števniki

Glavni števniki *eden, edna, edno*, npr.: *eden iz vojevoga roda, edno društvo, edna sama peršona, v ednem országi* se sklanja po pridevniški sklanjatvi (ne sme se enačiti z obliko *en, ena -o*, ki je nedoločni člen: *en določeni dél imá*). Glavni števniki *jezero* ('tisoč') je prevzet iz madžarščine: *prék jezero lét, pred jezero létih*. Glavni števniki je *štiri*, ločilni *četveri*, vrstilni števniki, npr.: *prvi dél, se loči od prislovov oprvim (obdrugim, obréttjim, ob štrtim), prvič, te in denok* ter določnega člena *ta*:

Šolno deco od rédnega šóle obiskávanja zadržavlejo, so **prvič** na svojo dúžnost se pazlive včiniti ali njé na tó opomenôti.

Če pa bi opomémba brez haska ostala, **te** se krívi kaštigajo **oprvim** s 50^{límí} krajcari, **obdrugim** z 1 fl., **obtrétjim** z 2 fl. **ob štrtim** z **štirimí** rainški, štéri pejnezi v šolno kasso tečéjo.

Na správi **denok ta četvéra** kaštiga réda, te more šolnistolec ovo dugovánje višišoj šolnoj oblásti nazvejstíti. (Kocuvan 1879/80: 25).

Prislovi

Prislovi imajo praviloma novoslovensko glasoslovno-oblikoslovno podobo, med prekmurskimi oblikami pa izstopajo:

- (1) *ešče*: *Podlaga je ešče dnes tista, kak je bila* (izraža nadaljevanje – še danes je taka osnova, kot je bila nekoč), *i njihova deca bi je ešče v mrzlem grôbi blagoslávljala* (poudarja pomen besede, na katero se nanaša – še v mrzlem grobu);
- (2) *te*: *Če pa bi opomémba brez haska ostala te se krívi kaštigajo* (potem);
- (3) *telikajše*: *Da so gospon Plebanos velki dobrotník svojih fârníkov i telikajše njihov duševen oča* (in tudi);
- (4) *kde*: *Tudi za šólo skrbeti, kde se one deca vči* (kjer);
- (5) *vsakojačno*: Prislov *vsakojačno* (vsekakor) je v besedilu prečrtan in zamenjan s prekmurskim veznikom *denok* (vendar), s katerim je Kocuvan zamenjal prvotno zapisan prislov: *če ravno né grešno, pa denok je néspravičano zamudénje*.

Odstop od novoslovenske knjižne norme je sklonljivi prislov lastnosti/količnosti *večih* v razširjeni besedni zvezi: *zavézana pri večih ktemu pooblastenih peršonah*.

Glagoli

Kocuvanova paradigmatika glagolskih oblik in vidskih dvojnic dobro posnema novoslovensko podobo glagola. Ohranja nekaj prislovnoveznih glagolov: *gorjemati*, *notridati*, *dolnespomerje*. Glagoli II. vrste imajo ohranjeno panonsko medpono *-no-*: *odvrnoti*, *opomenôti*, *prekupicnola*, ob novoslovenski *-ni-*: *hasniti*, *činiti*. Podobno nihanje med novoslovensko in prekmursko morfemsko podobo glagola je pri glagolih VI. vrste, kjer se ob medponi *-ova-* pojavlja tudi *-uva-*: *spoštovati*, *napreduvati*.

Nikalnica je pisana skupaj z glagolom, ki ga zanika: *nestanujejo*, *nespuni*, *netrpij*, *se nedá*, *toda ne sme*, *ne dobi*.

Pisanje skupaj in narazen je nasploh nedosledno: *ljudje nestanujejo radi samí*, *nespuni svojih dužnosti*, *ne odpové*; *so pročzaprejti*, *dolnespomerje*,

gordržanje, na gor postávljenost, prôtistavljenja, na postavdávanji; spostávnj močjoj navkúp vsúžnost, zategavolo, vimenitnoj, knjihovoj službi, vnjoj, stém, k temu, z iménom; krvnasestáva, hišni zakon; najdragši kinč, naj slobodnejše Evropejske deržáve.

Besedje

»Odkritje« Kocuvanovega rokopisa je pomemben drobec pri razumevanju jezikovnih razmer v Prekmurju¹⁸ in dokaz, kako so narodnostno zavedni učitelji razširjali in uveljavljali enotni slovenski knjižni jezik v slovenskem narodnostnem prostoru. Poenotenje knjižne kranjščine in prekmurščine je bil največji »jezikovni projekt« prve polovice 19. stoletja, do katerega je lahko prišlo, ko je Bleiweis odprl vrata *Novic* dopisovalcem z vseh slovenskih dežel avstrijskega dela monarhije in Slovencem na Ogrskem in jim omogočil, da so pisali v slovenskih jezikovnih različicah svojega okolja. Tako se je začelo medsebojno približevanje in bogatenje knjižnih in pokrajinskih različic slovenskega jezika ter iskanje skupne jezikovne norme, ki je sprejemljiva za vse Slovence. Soočanje vseh socialnih in funkcijskih zvrsti jezika je potekalo na jezikovni in besedilni ravni. *Novice* so med letoma 1843 in 1848 z veliko odločnostjo, zbranostjo in sposobnostjo zbirale slovensko besedje¹⁹ in ga tako pomnožile, da se je jezikovno načrtovanje lahko osredinilo na poenotenje slovenske knjižne norme. Bleiweis je temu dodal še pomembna zunanja znaka poenotenja, tj. enotno pisavo slovenico in nove oblike, kar je tudi formalno napovedovalo skupni slovenski jezik, ki bo povezal vse Slovence (Jesenšek 2021). Miklošič je med prevajanjem *Državnega zakonika* razvil še slovenski strokovni in znanstveni jezik – uveljavil je slovensko pravno in uradno besedišče – ter s tem pomembnim dejanjem zaključil poenotenje slovenskega knjižnega jezika sredi 19. stoletja. Začelo se je prizadevanje za novoslovenščino v javnosti, za njeno socialno- in funkcijskozvrstno popolnost, za normiranje v slovnici, slovarju in pravopisu – to je bila najpomembnejša naloga slovenske jezikovne politike druge polovice 19. stoletja.

Kocuvan je v nedokončanem rokopisu samoumevno sledil tem izhodiščem, tako da je uporabljal novoslovensko besedje in iskal nove strokovne ustreznice za poimenovanje domoznanske danosti. Uporabljal je zanimivo uradno besedje,²⁰ zato je njegov rokopis iz Ižakovec pomemben slovarski drobec, ki dopolnjuje slovensko domoznansko besedišče konca sedemdesetih let 19. stoletja.

¹⁸ Za današnji način zbiranja in uslovarjenja prekmurskih besed in frazeoloških zvez prim. Koletnik, Nikolovski (2020: 86, op. 21), za korpus starejših besedil (Jezikovni viri starejše slovenščine IMP) pa Ulčnik (2020: 26–27).

¹⁹ Prim. npr. analizo drsteljskega besedja iz prve polovice 19. stoletja (Koletnik 2020: 77).

²⁰ Za sodobno pravniško besedje prim. pomen vršilca dejanja in nosilca stanja v Pravnem terminološkem slovarju (Stramljič Breznik 2020).

Kocuvan se je v največji meri izogibal rabi tujk ali prevzetih besed, zapisal je le nekaj redkih splošno rabljenih germanizmov in madžarizmov, pa še tem je poskušal najti slovenske ustreznice: *kaštigati, hasek, ofnali, rihtar; eskütje, gingav, ter, ojstra skér, peld (činenje), (priséžniki), šuma*. Na zanimivo iskanje slovenskih ustreznice²¹ kaže iz nemščine prevzeta beseda *rôbota*, ki jo je Kocuvan v oklepaju razložil s prekmursko ustreznico *gospočina*, tj. podložniška dajatev fevdalnemu gospodu (*robot*, die Robot 'tlaka'), nato pa je za cerkveno in svetsko oblast uporabil razlikovalni zapis *gospoščina*, in sicer v prekmurski obliki *gospodska* 'oblast'. Slovenske ustreznice pa ni našel za madžarizem *ter* (samostalnik moškega spola) v besednih zvezah *ter orszácski* in *občinski teri*:

Obertega je bil plemeniški stán oslobodjen od dáče. Le prôsti stán je mogel nositi ves ter orszácski.

Stém, 48. leta na orszácskem gyülési dánem oznanjili onih globoko cenjenih podlôg svobode, enakosti i vbratšenosti, v šterom so tudi vsi občinski teri zadržani, se je onoj svétój istini zadostilo (zadosti včiniło) po šteroj vsakši púrgar ete domovine v meri do svojega ládanja (premoženja) na sestávnih pravicaħ i dužnostih országa en določeni dél imá. (Kocuvan 1879/80: 15)

V *Slovarju beltinškega prekmurskega govora* ima dva pomena, obakrat pa gre za prevzeto besedo iz nemščine 'katran' (nem. *Teer*) in madžarščine 'teža' (madž. *teher*). Madžarsko *teher/terhet* je slovensko (1) 'teža', 'tovor' in (2) 'nalaganje, 'breme, 'obremenitev', torej je *ter orszácski* 'breme države' in *občinski teri* 'splošna bremena':²²

Plemiški razred je bil oproščen dajatev, zato je moral celotno *breme države* nositi neplemiški razred.

S tem 48. leta v državnem zboru izdanem razglasu onih globoko cenjenih podlag svobode, enakosti in bratstva, v katerem so zajeta tudi vsa *splošna bremena (dajatve)*, je bilo zadoščeno tisti sveti resnici, po kateri ima vsak državljani te domovine v meri/obsegu svojega premoženja (sorazmerno s svojim premoženjem) delež pri sestavnih (temeljnih) državljskih pravicah in dolžnostih.

Rokopis je mala domoznanska zbirka osnovnega strokovnega izrazja, ki je povezano s pomenskimi polji *domovina, država, državljani, ustava, pravica in dolžnost*.²³

²¹ Za interpretacijo zbranih podatkov iz slovarskih virov na primeru feminativov prim. Markežič, Stramljič Breznik (2020: 112).

²² Franci Just mi je pomagal z razlago pomena samostalnika *ter*: »Lahko bi prišel v poštev madžarski pomen 'breme'/'obremenitev'. V Ižakovcih in okolici se namreč ljudje spomnijo besednih zvez, kot so *óbbčinski teri, orszácski teri, góspodski teri*.« Predlagal je smiselni prevod v sobesedilu, ki ga navajam.

²³ Za predstavitev gradiva in metodologijo dela glede na čas nastanka (od prve polovice 19. stoletja do prve polovice 20. stoletja) ter z ozirom na vrsto besedila prim. Ulčnik (2020a: 32).

cerkvena gospodska: cerkvena oblast; *vse tisto štero se šóle dotiče, ali zhája od svet-skih ali církvene gospodske, na gospon plébánoša se more dávatí, ki so zavézani ona izpelati*

dača: davek; *je dúžnost vsakšega purgara, ono dačo, štera je njemi naložena za potre-bôčo országa, varmegyie i obcsine, zvésto i brezi prôtistavljenja pláčati*

držávna oblást: državna ureditev; *na gor držánje réda, míra i zložnosti društva i na onoga blagostánje je na vrhi deržánja stojéčo poglavárstvo z najvejšoj deržávnoj oblástjoj nadeljeno*

izvršávna oblást: (Exekutive).

postávodávana oblást: (Legislative)

držávni prostor: državno/deželno ozemlje

držávni púrgar: državljan

dom: *naš dom* (je) *ono mesto, na šterom smo se narôdili*

domovina: *deržávni prostor zevsejmi na njem stojéčimi stanovniki* (za Ogrsko zakonodajo je pomembno, da vključuje vse prebivalce, tudi če imajo rázložni jezik, vero i národnost)

doseljenec: priseljenc

društvo: *vsi stanovniki edne občine vkup*

duhovna občina: župnija, fara; *návadno več občin vkup združenih, pod voditeljstvom duhovnega pastira tak zvanega gospon plébánoša*

esküt: (priséžnik); *oni prisézejo na Bogá, da véstno i postávno hčéjo skrbeti za občine na hasek i dobro*

hišni zákon: zakonska zveza

hišno društvo: družina; *da hišno društvo réd, mír i zložnost obdrží i v dobrem napre-duje, potrebno je, da oča, kakti gláva onoga društva njé ravna*

iménitna orszácska séja: (gyülési), 5. julij 1848, prva madžarska vlada, ki je temeljila na zastopnikih iz vrst ljudstva; *do onoga vrejmena so samo plemenitáši vžívali se-stávne pravice, néplemenitim (próstim) je bilo ono vžívanje prepovedano*

koreníčni glavári: sedem voditeljev madžarskih plemen, ki so s krvno prisego stálno domovino napravili, *pôleg šteroga so Árpáda za svojega voditelja izvôlili.*

kotriga: člen družbe

krvna zavéza/krvnasestáva: krvna prisega; *krvna zavéza, štero so naši glasoviti preddedje tedaj sklenoli; na toj podlagi stoji prék jezero lét naša národna sestáva močna i slobodna*

lastivnost: privatna lastnina

materinski ország: domovina

nemeški rázred: plemiški razred

nemešnják: plemič

magnat: (velki čestník); velikaš, visoki uradnik

máli nemešnják: nižji plemič

nemeški: plemič

néplemenítí: (prósti); neplemiči, preprosto ljudstvo

občina: upravna enota; več med seboj povezanih mest in vasi; *právimó* (ji) *vároš ali vés*

občínár: občan

občinski poglavár: svetnik

občinski purgar: meščan

¹ország: (*dežela*), politično-upravna enota pod ogrsko oblastjo; izraža pripadnost ogrskemu ozemlju

materni ország: (*naša drága domovina*); prekmurski prostor med rekama Muro in Rabo, ki je bil do razpada Avstro-Ogrskega cesarstva pod Ogrsko; *Vogrsko*

²ország: (*deržanje*), država; *velko društvo, šteroga posebne kotrige pod voditeljstvom tistoga ednoga poglavára stojijo i pod ednákimi postávami živijo, napravi eden ország (deržanje)*; Ogrsko kraljestvo, Dežele krone svetega Štefana; *Vogrsko je tudi taki ország, šteri s svojimi bratovskimi országi vogrszko deržanje napravi*

nemški, angležki, francozki, spanjôlski ország: Nemčija, Anglija, Francija, Španija

orszacske postáve: (*törvéne*), državna zakonodaja

orszácski prostor: državno ozemlje; *prostor, šteroga edno pod tistim ednim ravniteljstvom, pod tistimi ednimi postávami živóčo društvo obséze*

vogerskoga deržanja prostor: 1. *Vogrsko z Erdelskim*; 2. *Hervatsko, Slavonsko i Dalmatsko*. 3. *Zámorsko (réka) i vojniška meja*

orszácski/deržávni púrgar: državjan; *Vsakši mož, šteri se v materinskem országi narodí i 24. leto svoje starosti nazáj dene ali dokonča*

patriočna odgodba: domovinska vzgoja, domoznanstvo; *štero zvršávati šola v svojoj visoko nálogo čtėje*

plemenitáš: plemič

podložánc: podložnik

poglavárstvo: vlada, oblast

postáva: (*törvény*): zakon

postávne pravice: zakonske pravice

přostí: neplemiški, preprosti, navadni

purgar: državljan; meščan

púrgarske pravice: državljanske pravice

ravnitel(j): voditelj; *naše dráge domovine gláva ali prvi ravnitelj je svetli kralj z iménom: Ferencz Josef*

ravniteljstvo: vlada, uprava; *prostor, šteroga edno pod tistim ednim ravniteljstvom, pod tistimi ednimi postávami živóčo društvo obséze, imenuje se orszácski prostor*

rihtar: sodnik; *da je v občini réd i zložnost, i da vsakša kotriga svoje dúžnosti zvéstó spuni, potrebno je vnjoj takših peršon, štere v iméni vséh občinárov na vse tó skrb nosijo*

rojstni kraj: kraj rojstva, *na šterom smo se naróдили*

sestáva: (*zložba*), svoboda; ustava; *Ona šuma, štera se iz določenih postáv monarhične ládanja fôrme spostávnoj močjoj navkúp z navádami zadobí imenujemo sestávo*

slobodni sestáv/slobodna sestáva: *razmimo mi pravico do ravnjanja orszacskih dugovánj vsém kotrigam toga národa*

stanovník: prebivalec

svetska gospodska: posvetna oblast

talnik: udeleženec; *skim v večem broji i vekšoj meri se púrgari ednoga deržanja té pravice vdeléžijo, (za talnike včiniyo) s tém vékša je slobodna sestáva njihova*

tihinec: tujec

trônoška nástopnost: dedna pravica do krone

varmegyija: županija v ogrski državi; *stolica*

vároš: mesto

Vôger: državljan, prebivalec Ogrskega kraljestva; *zvan Vôgrov, šteri ete prostor obsédajo, najdemo še tu: Nemce, Slavonce, Ruméne, Ruthéne, Lahe, Hervate i Slovence, ki vsi so purgari toga deržanja*

vogrski púrgar: vogrski/madžarski državljan

večfélno vladárstvo: več vrst oblasti

1. **národna vláda (republična):** *kde jih več skup najvišjo deržavno oblast izvršávlje Švicarska, Francoška, z jedinjene deržáve severne Amerike*

2. **neobgrajena vladanja fôrma (monarhična):** *kde deržavno oblast edna sama peršona zršávlje skoro vse Evropejne deržáve*

2.1 **samovolna (absolutistična):** *kde to velko deržavno oblast zvršavajôča peršona pôleg svoje vôle izpelávlje, brez vse pravice, ka bi što smeo zmes gúčati ruska deržáva*

2.2 **sestávna (konstitucionalna):** *kde pa najvišjo deržavno oblast če ravno edna sama peršona zvršávlje, pa je zavézana pri večih ktemu pooblastenih peršonah si tanáč jemati i njih dovoljenje zadobiti*

2.2.1 **plemenitašno nemešna (aristokratična):** *samo nekteri prednejši stáni národa do vláde országa pravico imajo*

2.2.2 **purgarska (demokratična):** *cejli národ do vladanja pravico ima*

vés: vas

voj: voditelj, vodja; *dokler iz Árpádove hiše možki rod dolnespomerje, se le iz onoga sredine ma voj národi dáviti (voliti)*

volitbe: volitve

volitbena pravica: volilna prvica

vláde čestníci: *(gospodska), oblast; na tó fôrmo tudi volijo vláde čestníke (gospodsko)*

zláto pismo: *(die goldene Bülle); Zlata bula, listina madžarskega kralja Andreja II. iz leta 1222*

zástopnik: poslanec; *deržáve purgari v odločenem vrejmeni slobodno i po svojoj meri takše peršone volijo, štere se v iméni národa zberéjo i kakti zástopniki onoga nad izgotávljajôčimi postávami se pogovárjajo i na tó pázijo, da se ove postáve tudi istinsko zvršávljejo*

zvršenik: *(postavo zvršavavec); zakonodajalec*

zvunski ország: tuja država

Avstro-ogrsko šolstvo je bilo predvsem v ljudski šoli, kakršna je bila v Ižakovcih, povezano s cerkvijo. Verouk je bil ob jezikovnem pouku, računstvu, prirodopisu in zgodovini (prirodoznanje, domoznanstvo) glavni predmet eno- in dvorazrednic. Poznati je bilo potrebno cerkveno ureditev v domačem okolju

in vlogo ter pomen *duhovne občine* pri organizaciji pouka v *deželi/országu* in na *vési*. Kocuvan je z razlago strokovnega izrazja predstavil najpotrebnejše vedenje o tem vprašanju. Nedokončani rokopis vsebuje tudi strokovno besedje s področja prekmurskega šolstva in kaže, kako je bilo le-to organizirano v drugi polovici 19. stoletja, ko je med nastajanjem rokopisa še bilo slovensko – Kocuvan je poučeval v slovenščini in si je prizadeval za razširjanje in sprejetje novoslovenščine v Prekmurju –, kasneje pa se je povsem pomadžarilo:

čestnik: šolski uradnik

direktor (igazgató): ravnatelj šole; *direktor (igazgató) katoličanskih šól so gospon plébánoš*

duhovna oblást: cerkvena oblast

fara: župnija, *duhovna občina*

farni školnik: župnijski učitelj; *nadvučitelji i farni školniki majo pravico ono pláčo vživati, štera je prikapčena knjihovoj službi*

fárnik: župljan

gospon kaplan: kaplan

gospon plébánoš: župnik;

iménik: abecedni seznam imen; *iménik v šólo zavézane i šóle néobiskávajoče decé direktori notridati*

ministrstvo návuka: ministrstvo za šolstvo

občinski ter: težava, nadloga; *Stém, 48. leta na orszácskem gyülési dánem oznanjili onih globoko cenjenih podlóg svobode, enákosti i vbratšenosti, v šterom so tudi vsi občinski teri zadržáni, se je onoj svétoj istini zadostilo (zadosti včínilo)*

povervan list: poverilno pismo; *gospon Plebanos oskrbujejo cérkvene knjige, iz šterih davajo povervane liste i d.*

školnicje: učitelji

nadvučitelj: nadvučitelj

podvučitelj: podučitelj

pomočnik/pomočnicje

šola: (Bertalan Kocuvan je med letoma 1855 in 1889 učil na šoli v Ižakovcih)

občinska šola

verska šola

katoličanska šóla

šolna deca: šolski otroci; *šolno deco od rédnega šóle obískávanja zadržavlejo*

šolna kassa: šolska blagajna

šolna postáva: šolski zakon; *naj se šolnepostáve §. 4mi veljávnost správi, šteri tak veli: roditelji, sirotinski očevje ali rokodelski meštri, ki svojo njim zavupano šolno deco od rédnega šóle obískávanja zadržavlejo, so prvič na svojo dúžnost se pazlive včíniti ali njé na tó opomenôti.*

šolno poglavarstvo: šolska oblast

šolski stolec: (*az iskolaszék*): šolski odbor, šolsko vodstvo; *te more šolnistolec ovo dugovánje višišoj šolnoj oblásti nazvejstiti*

tútor: (*skrbnik*), varuh; *ta tedaj skrbi za tó, ka se onomi od šóle zadržánomi deteti posebni dene*

vučitel: učitelj

vučitelá nastáva: pouk

Zaključek

Nedokončani rokopis *Domovina, ország (deržáva), pravice i dúžnosti purgarov* je delo Bertolana (Jerneja) Kocuvana, rojenega pri Svetem Juriju ob Ščavnici, ki je bil od leta 1855 pa do smrti 1889 učitelj v Ižakovcih. Gre za poskus napisati domoznanski učbenik za ljudske šole v Prekmurju, ki je zanimiv zaradi domoznanske terminologije, pisave in jezika. Kocuvan je v njem na kratko razložil, kaj je ožja domovina prekmurskih Slovencev (*domovina, materinski ország, župnije*), nato pa je natančneje predstavil dva pomena samostalnika *orszá*, in sicer 'dežela' in 'država', tj. (1) prekmurski prostor med rekama Muro in Rabo, politično-upravno enoto pod ogrsko oblastjo, ki je bila domovina prekmurskih Slovencev do razpada Avstro-Ogrskega cesarstva, in (2) *deržanje*, tj. državo Ogrsko kraljestvo, ki so ga sestavljale kronske dežele svetega Štefana. Informativno je predstavil obseg *vogrskega deržanja*, njegove prebivalce (*Vogri, Nemci, Slavonci, Ruméni, Rutheni, Lahi, Hervati in Slovenci*) ter državno ureditev, dodal pa je še poenostavljen opis ljudskega šolstva, in sicer njegovo organiziranost, kakor jo je določala madžarska zakonodaja. Didaktično je sledil katekizemskemu načinu predstavitve snovi/vsebine – zastavljenemu vprašanju ali podnaslovu sledi odgovor oziroma preprosta, a nazorna razlaga.

Kocuvan je uporabil pisavo slovenico kot zunanji znak novoslovenščine, ki jo je uporabljal tudi pri pouku v ižakovski ljudski šoli. Nedokončani rokopis si je verjetno zamislil tudi kot pripomoček pri učenju lepopisa, kot nekakšen vzorec za posnemanje oziroma nazorni prikaz lepopisja. Glasoslovna in oblikoslovna podoba besedila uveljavlja novoslovensko normo in predpis, nekatera odstopanja pa spominjajo bolj na nekdanji prekmurski knjižni jezik kot na narečje. Vprašanje je, ali in v koliki meri je rojeni Prek z desne strani Drave leta 1879 že obvladal prekmursko narečje – besedilo rokopisa je jezikovno prepoznavno novoslovensko –, saj jezikovna analiza kaže, da je sledil Žižkovim prizadevanjem za uveljavitev slovenskega učnega jezika v prekmurskih ljudskih šolah. Kocuvan je bil narodno zaveden učitelj, ki je z razširjanjem enotnega slovenskega knjižnega jezika podzavestno napovedoval državotvornost Slovencev.

V rokopisu je uporabljeno strokovno besedje s področja domoznanstva, ožje tudi s področja šolstva. Kocuvan se je odločil za slovensko poimenovanje predmetnosti, le redko pa je zapisal tudi v prekmurskem prostoru splošno uveljavljene germanizme ali hungarizme – pogosto jih je dodatno razlagal s slovenskimi ustrezniciami v oklepaju, enako tudi prekmurske narečne besede.

LITERATURA

- Oskar ASBÓT, 1912: Ung.-slovenisclli vucké. *Archiv für Slavische Philologie* 12/33, 321–337.
- Štefan BARBARIČ, 1987: Prekmurski učbeniki pred budimpeštanskim parlamentom 1872. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 23/1, 76—82.
- Silvija BOROVIK, 2020: Slovenska književnost v srednjeevropskem prostoru in položaj drugega. *Slavia Centralis* 13/2, 134–148.
- Blanka BOŠNJAK, 2022: Pomembna kulturnopolitična gibanja v Prlekiji in izbrana starejša prleška književnost. *Čitalništvo in bralno društvo pri Mali Nedelji*. (Zora, 146). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. 186–205.
- Blanka BOŠNJAK, Karin POŽIN, 2022: Hagiografija v izbranih periodičnih publikacijah druge polovice 19. stoletja. Predavanje na *5. mednarodni znanstveni konferenci Slavistični znanstveni premisleki*. Maribor (18. 5. 2022).
- DOPIS 1945 = Martin Sreš: Dopis Upraviteljstva Osnovne šole Ižakovci Šolskemu muzeju Slovenije, 19. 11. 1945. *Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Ižakovci Dokument št. 19*.
- Előd DUDÁS, 2012: Primerjalni zgodovinski razvoj prekmurskega črkopisa. *Jezikoslovni zapiski* 18/2, 149–165.
- Anton GABERC, 1929: Predzgodovina šole. *Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Ižakovci*. (27. 3. 1929)
- Fran GUMILAR, 1956: Prekmursko šolstvo skozi stoletja. *Svet ob Muri* 1/3, 156–160.
- Dragica HARAMIJA, 2019: Spodbujanje družinskega branja v otrokovem predšolskem obdobju: Predšolska bralna značka. *Slavia Centralis* 12/2, 33–45.
- Nina HORVAT, 2020: Predstavitev prekmurskih rokopisnih pridig iz 1. polovice 20. stoletja. *Slavia Centralis* 13/2, 50–63.
- Marko JESENŠEK, 2015: *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika*. (Zora 110). Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.
- Marko JESENŠEK, 2018: *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem*. (Zora, 129). Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Marko JESENŠEK, 2021: *Poglavja iz razvoja slovenskega jezika*. (Zora, 145). Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/view/634/830/1908-1> (29. 9. 2023)
- Marko JESENŠEK, 2022: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. (Zora, 90). Maribor: Univerzitetna založba Univerze. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/113> (29. 9. 2023)
- Mihaela KOLETNIK, Gjoko NIKOLOVSKI, 2020: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v prekmurskem narečju in makedonščini. *Slavia Centralis* 13/2, 83–99.
- Mihaela KOLETNIK, 2020: Narečno besedje iz pomenskega polja sadovnjak v Murkovem drsteljskem govoru. *Slavia Centralis* 13/2, 64–82.

Miroslav KOKOLJ, Bela HORVAT, 1977: Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma. Murska Sobota: Pomurska založba.

IŠO, 1874 = *Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem, t.j. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogerskem*. V Ljubljani: Slovensko učiteljsko društvo.

Anton LESAR, 1870: Poročilo in imenik Matice Slovenske v Ljubljani za leto 1870. *Letopis Matice Slovenske za 1870*. Ur. Etbin Costa. Ljubljana: Matica Slovenska. 1–69.

Gjoko NIKOLOVSKI, Natalija ULČNIK, 2021: Pristopi k poučevanju sklonov pri slovenščini kot drugem in tujem jeziku. *Slavia Centralis* 14/2, 216–231.

Simona PULKO, Melita ZEMPLJAK JONTES, 2020: Slovenščina kot odraz identitete srednješolcev na dvojezičnem slovensko-madžarskem območju. *Slovenščina – diskurzi, zvrsti in jeziki med identiteto in funkcijo*. (Obdobja, 39). Ur. Jerca Vogel. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 155–163.

Fran RAMOVŠ, 1952 *Morfologija slovenskega jezika*. Skripta, prirejena po predavanjih Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Matej SLEKOVEC, 1898: Zgodovina ljutomerske šole. Odlomek iz ljutomerske kronike. *Popotnik* 19/8, 105–106. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-USMKT118/e8ac6803-ce75-49d8-aa83-5254dd07f86f/PDF> (25. 4. 1898)

Martin SERŠ, 1939: Poročilo za šolski muzej. *Slovenski šolski muzej, dokumentacijska zbirka, mapa OŠ Ižakovci*. (26. 6. 1939)

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2020: Istokorenska (ne)vzporednost izrazov za pomen vršilca dejanja in nosilca stanja v Pravnem terminološkem slovarju. *Pogled v jezik in iz jezika*. (Zora 133). Ur. Mira Krajnc Ivič, Andreja Žele. Maribor: Univerzitetna založba. 53–66.

Ivan ŠKAFAR, 1978: Gradivo k zgodovini uvedbe madžarščine v slovenske ljudske šole v Prekmurju. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 14/1, 100–114.

Stanislav ŠKRABEC, 1995: K naši dialektologiji. *Jezikoslovna dela* 3. Ur. Jože Toporišč. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Nova Gorica. 476–490.

Anton TRSTENJAK, 2006: *Slovenci na Ogrskem. Narodopisna in književna črtica. Objava arhivskih virov*. Ur. Viktor Vrbnjak, Gordana Šövegeš Lipovšek, Metka Vrbnjak. Maribor: Pokrajinski arhiv.

Jože SMEJ, 1995: Dve pismi iz leta 1779 za osvetlitev vprašanja šolnikov in šolstva v Prekmurju. *Zgodovinski časopis* 49/4, 607–611.

Jože SMEJ, 1997: Skrb Mikloša Küzmiča za dijake. *Zgodovinski časopis* 51/1, 5–15.

ŠL, 1928 = *Školski list*. (26. 3. 1928). Šolski_listi_Mapa_9_Izakovci.pdf. <https://www.sistory.si/publikacije/prenos/file/?fileId=13656&download=1> (29. 9. 2023)

Natalija ULČNIK, 2020: Uvajalna sredstva pregovorov z južnoslovansko nacionalno oznako v korpusu starejše in sodobne slovenščine. *Slavia Centralis* 13/1, 22–39. <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/article/download/707/651> (29. 9. 2023)

Natalija ULČNIK, 2020a: Podoba epidemije v starejših poljudnostrokovnih in publicističnih besedilih. *Slavia Centralis* 13/2, 31–49. <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/article/download/963/905> (29. 9. 2023)

Ivan ZELKO, 1981: Šolstvo v lendavski občini. *Kronika* 29/3, 258–262.

Melita ZEMPLJAK JONTES, Simona PULKO, 2018: Dialectal speech of youth as a part of their personal and national identity. *Dialectologia et geolinguistica* 26/1, 139–151. 10.1515/dialect-2018-0008 (29. 9. 2023)

Zinka ZORKO, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. (Zora, 6). Maribor: Slavistično društvo.

Zinka ZORKO, 2009: *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*. (Zora, 64). Maribor: Filozofska fakulteta, Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.

MANUSCRIPT OF TEACHER BERTALAN KOCZUVAN FROM 1879/80
DOMOVINA, ORSZÁG (DERŽÁVA), PRAVICE I DÚŽNOSTI PURGAROV. 1879/80.
KOCZUVÁN BERTALAN, UČITELJ

In the school year 1879/80 a teacher from Ižkovci, Bertalan Koczuván (Kocuvan), began writing a textbook on local studies, intended to be used by the local school. The manuscript titled *Domovina, ország (deržáva), pravice i dúžnosti purgarov* remains unfinished and is a 26 pages-long calligraphy, with the first part (*I*) consisting of 17 numbered pages, and the second part (*IIgi dél*) consisting of 9 unnumbered pages. Form-wise, the calligraphy is written on 170 x 210 mm paper bound into a notebook, with a manually added left margin (3–7 mm) and lines (10–24 per page).

The manuscript is interesting due to its local studies terminology, the scripture and language. The first paragraph of the first chapter explains the term *orszáki/deržánje* (state), the second paragraph explains *orszáki/deržánje* (država) (state), the third paragraph discusses *orszácsi prostor* (land inhabited by *Vogri, Germani, Slavonci, Rumé, Rutheni, Lahi, Hervati and Slovenci*), while the fourth and the most extensive paragraph explains the meaning of *deržávna oblast* (state regulation).

The first paragraph of the second chapter presents the rights and duties of *purgari* (citizens). The second paragraph depicts the primary school system, with the running and management of schools (*religious*, Catholic schools or *municipal* schools) being entrusted to *šolski stolec* (school council), appointed by *šolno poglavarstvo* (school authority). Religious schools were managed by a *gospon plébánoš* (priest), who held the managerial title *direktor katoličanskih šól*, with laic citizens (called *nadvučitelji* and *farni školniki*) helping with scholarly duties. Kocuvan depicts their rights and duties in the paragraph titled *Šolnoga poglavarstva pravice i naloga* in the last part of the text.

The manuscript ends with the announcement of the third chapter titled *IIIgi dél. Rázložna oblast* (Part III. Various State Authorities), which however was never finished.

The manuscript was written with a pen, using blue and black ink. The writing is clear and easy to read, showing that Kocuvan himself followed calligraphy rules to the letter. The preserved manuscript is written in slovenica script (Slovene alphabet), with few spellings of sibilants (*c, z, s; č, ž, š*) in ogrica (Hungarian alphabet). The latter is especially followed in the case of Hungarian terminology (e.g. *orszácsi purgari*).